
THUISZITTERS

In het (cluster 4) onderwijs

Naomi Luth
Christelijke Hogeschool Windesheim, opleiding MWD

THUISZITTERS

in het (cluster 4) onderwijs

Naam student: *Naomi Luth*

Publicatie: *Beilen, Mei 2009*

Opleiding: *Christelijke Hogeschool Windesheim, Opleiding MWD*

Begeleider: *Corry Frissen*

VOORWOORD

Voor u ligt een scriptie welke het resultaat is naar een onderzoek naar wat het schoolmaatschappelijk werk kan betekenen in het voorkomen thuiszitten in het cluster4onderwijs.

Ik begon deze scriptie vol enthousiasme en zat boordevol ideeën. De thuiszittersproblematiek, waarover u in de volgende hoofdstukken meer gaat lezen, heeft mij tijdens mijn stagejaar op een dusdanige manier geraakt dat ik hier graag iets voor wil betekenen.

Na een vakantie van drie weken moest ik de draad weer oppakken en dit viel mij zwaar. Ik had het onderzoeksgedeelte afgerond, maar er moest nog veel schrijfwerk gebeuren. Nog een paar weken te gaan en een berg werk. De stress sloeg toe met als gevolg veel hoofdpijn. Dit zorgde ervoor dat ik een paar weken weinig opschoot. Twee weken voor de deadline moest ik beslissen of ik alles op alles zou gaan zetten of de tijd zou nemen en een maand later afstuderen. Ik besloot dat uitstellen voor mij averechts zou werken en juist meer stress op zou leveren. Uiteindelijk is het gelukt om de structuur die nog miste aan te brengen en daarmee de scriptie af te ronden. Bij dezen wil ik Corry Frissen enorm bedanken voor de hulp die zij mij hierbij geboden heeft. Dankzij haar tips en de tijd die zij op het laatste moment nog kon vrijmaken heb ik het toch voor elkaar gekregen om deze scriptie op tijd af te krijgen. Daarnaast wil ik alle geïnterviewden hartelijk bedanken voor hun medewerking. Zonder hen had ik dit onderzoek niet kunnen doen.

Naomi Luth
Mei 2009

SAMENVATTING

In dit onderzoek staat de vraag centraal: Wat kan schoolmaatschappelijk werk betekenen in het voorkomen van thuiszitten?

Tijdens mijn jaarstage heb ik gesignaleerd dat er in de gemeente Emmen sprake was van thuiszittersproblematiek onder leerlingen op het cluster4onderwijs. Ook was er op die school geen schoolmaatschappelijk werk. Om erachter te komen hoe thuiszitten het beste kan worden tegengegaan heb ik een combinatie van literatuuronderzoek en praktijkonderzoek gedaan. De hoofddoelstelling van dit onderzoek is aantonen dat schoolmaatschappelijk werk mogelijk de ontbrekende schakel is in het voorkomen van thuiszitten.

Ik ben het onderzoek gestart met een literatuuronderzoek om uit te zoeken wat er bekend is over thuiszitters, wat er bekend is over de doelgroep, wat cluster4onderwijs inhoudt en wat er bekend is over de samenwerking tussen school en hulpverlening.

Daarna heb ik voor het praktijkonderzoek enkele professionals (o.a. een schoolmaatschappelijk werker) en ex-thuiszitters geïnterviewd. De belangrijkste zaken die ik in de interviews met ex-thuiszitters wilde bespreken zijn: hoe het is om thuis te zitten en waar volgens ex-thuiszitters behoefte aan is.

Uit de interviews met de professionals wilde ik voornamelijk weten wat er al gebeurt om thuiszitten tegen te gaan, welke problemen ze daarin tegenkomen en wat volgens hen de invloed van het schoolmaatschappelijk werk is.

Uit het onderzoek is gebleken dat schoolmaatschappelijk werk een belangrijke schakel kan zijn in het voorkomen van thuiszitten. Er is behoefte aan een persoon die er voor de leerling is en luistert naar wat de leerling wil. Er is behoefte aan iemand die als casemanager kan optreden om de hulpverlening in goede banen te leiden. Ook de signalerende functie van het maatschappelijk werk wordt gemist. Verder ben ik verschillende oplossingen voor thuiszitten tegengekomen. Bij deze oplossingen kan een schoolmaatschappelijk werker een grote rol spelen.

Aanbevelingen voortgekomen uit het literatuuronderzoek, praktijkonderzoek en eigen bevindingen:

- onderwijszorgarrangementen ontwikkelen in Zuid-Oost Drenthe;
- reboundvoorziening ontwikkelen speciaal voor cluster4;
- een persoon op school die er is voor de leerling, brugfunctie tussen school en leerling (schoolmaatschappelijk werker);
- uitbreiden schoolmaatschappelijk werk op cluster4scholen;
- mogelijk onderwijsscholing voor maatschappelijk werkers om meer te weten over (speciaal/cluster4)onderwijs;
- luister naar wat de leerling zelf wil;
- mogelijk een onderzoek naar op hoeveel cluster4scholen dagelijks een schoolmaatschappelijk werker aanwezig is en wat de invloed hiervan is;
- mogelijk een onderzoek naar hoe andere scholen met thuiszittersproblematiek omgaan.

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING	BLZ. 4
<u>HOOFDSTUK 1 THEORETISCH KADER</u>	<u>BLZ. 7</u>
1.1 feiten en cijfers	BLZ. 7
1.2 cluster 4	BLZ. 12
1.3 kenmerken cluster 4 leerlingen	BLZ. 14
1.4 onderwijs en hulpverlening	BLZ. 15
<u>HOOFDSTUK 2 METHODE VAN ONDERZOEK</u>	<u>BLZ. 18</u>
<u>HOOFDSTUK 3 RESULTATEN UIT DE THEORIE</u>	<u>BLZ. 21</u>
<u>HOOFDSTUK 4 RESULTATEN PRAKTIJKONDERZOEK</u>	<u>BLZ. 32</u>
<u>HOOFDSTUK 5 CONCLUSIE EN DISCUSSIE</u>	<u>BLZ. 43</u>
<u>LITERATUURLIJST</u>	<u>BLZ. 48</u>
<u>BIJLAGE 1 GEDRAGSPROBLEMATIEK</u>	<u>BLZ. 50</u>

Tijdens mijn stage bij de afdeling leerplicht van de gemeente Emmen ben ik de meest uiteenlopende problemen tegengekomen. Maar de problematiek die mij het meest geraakt heeft, is het onderwerp voor mijn afstudeerscriptie geworden. Namelijk, thuiszitters in het onderwijs.

Al in het begin van mijn stage kwam ik in aanraking met een leerling die thuis was komen te zitten. Het ging om een meisje van 15 jaar afkomstig van een school in Emmen voor zeer moeilijk opvoedbare kinderen (Van der Reeschool¹). Het meisje was in de klas onhandelbaar geworden en ze was in een ernstig conflict met de docente. Na meerdere schorsingen wist de school niet meer wat ze aan moest met deze leerling en zodoende kwam ze thuis te zitten.

Later in het jaar kwamen er steeds meer meldingen over leerlingen van die school voor wie het onmogelijk werd op school te blijven. Ik vond het meteen al raar, omdat juist een dergelijke school gespecialiseerd heeft in kinderen met gedragsproblemen. Dat kon dan toch niet de reden zijn waardoor iemand thuis komt te zitten? Nadat ik twee meisjes begeleid had, die beiden om hun gedrag thuis zaten, besloot ik dat ik hier onderzoek naar wilde doen.

Ingrado, de landelijke brancheorganisatie voor leerplicht en voortijdig schoolverlaten, heeft in 2007 en 2008 onderzoek gedaan naar hoeveel jongeren er nu eigenlijk thuiszitten. Uit dit onderzoek is gebleken dat er veel meer jongeren thuiszitten dan er in eerste instantie werd gedacht. Er kunnen jaarlijks tussen de 2000 en 3100 jongeren thuiszitter worden genoemd.

Ik heb specifiek voor het onderwerp thuiszitters gekozen, omdat ik het in mijn stage van dichtbij meegemaakt heb. Het onderwerp leeft daardoor echt voor mij. Ik heb meerdere situaties meegemaakt waarin een jongere thuis kwam te zitten en waarbij je machteloos staat toe te kijken hoe iemand nog erger beschadigd wordt dan hij of zij eigenlijk al is.

Definitie van een thuiszitter volgens RBL Leiden (Ingrado 2008); deze hanteerden zij bij een eerder onderzoek over thuiszitters:

Een leerplichtig kind dat geen ontheffing heeft van de leerplicht én niet staat ingeschreven op een school óf wel staat ingeschreven, maar gedurende 4 aaneengesloten lesweken aan geen vorm van onderwijs deelneemt.

Dit onderzoek zal zich specifiek richten op jongeren die ingeschreven staan op een school voor cluster 4 onderwijs. De jongeren komen uit de regio Zuid-Oost Drenthe en vallen onder het leerplichtgebied van de leerplichtambtenaren van de gemeente Emmen. De jongeren zijn tussen de 12 en 18 jaar.

De voornaamste reden om deze specifieke doelgroep te kiezen is dat er in Zuid-Oost Drenthe in mijn stagejaar veel problematiek was op het gebied van thuiszitters in het onderwijs voor cluster 4, onderwijs voor zeer moeilijk opvoedbare kinderen.

¹ De Van der Reeschool is een school voor kinderen met een sociale en/of emotionele ontwikkelingsproblematiek en beoogt een onderwijsaanbod te realiseren voor leerlingen met een cluster 4-indicatie.

Een andere reden om juist deze groep te onderzoeken is dat uit het onderzoek van Ingrado naar voren kwam dat een hoog percentage thuiszitters kampt met gedragsproblemen en/of psychische problemen.

Al tijdens de stageperiode dacht ik na over een mogelijk onderzoek. Ik kwam daarbij op verschillende zaken die ik te weten wilde komen over thuiszitters op het cluster4 onderwijs en het tegengaan van thuiszitters. Ik wilde weten wat er allemaal bekend is over thuiszitters, welke problemen ervoor zorgen dat juist deze kinderen thuis komen te zitten, wat het thuiszitten voor invloed heeft op deze kinderen, wat het onderwijs eraan kan en doen en wat er al gebeurt, hetzelfde geldt voor de hulpverlening. Daarin wilde ik ook te weten komen welke problemen onderwijs en hulpverlening tegenkomen in het voorkomen van thuiszitten en wat de invloed van het schoolmaatschappelijk werk is.

Uiteindelijk kwam ik op een onderzoeksvraag uit die al deze vragen dekt, namelijk:

WAT KAN SCHOOLMAATSCHAPPELIJK WERK BETEKENEN IN HET VOORKOMEN VAN THUISZITTEN?

DOELSTELLING

De doelstelling van dit onderzoek is om vanuit verschillende hoeken te bekijken wat er moet gebeuren om deze problematiek tegen te gaan. Ieder kind heeft recht op onderwijs en volgens mij is het van belang dat er alles aan gedaan moet worden om te zorgen dat ieder kind onderwijs kan en mag volgen.

Op de cluster4schoolin Emmen is geen schoolmaatschappelijk werk. Met dit onderzoek wil ik aantonen dat schoolmaatschappelijk werk mogelijk de ontbrekende schakel in de thuiszittersproblematiek is.

Ik vind het ook belangrijk om te laten zien hoe het voor jongeren is om thuis te komen zitten. Ik vind het onaanvaardbaar dat juist de kinderen die extra aandacht nodig hebben, buiten de "onderwijsboot" vallen. Ik wil daarom jongeren die zelf thuis hebben gezeten, interviewen om erachter te komen waar zij behoefte aan hadden en wat hun mening over thuiszitten is.

Voor mijzelf vind ik het een belangrijke doelstelling om te onderstrepen dat elk kind anders is en dat ieder kind recht heeft op passend onderwijs. Niet elk kind past in de bestaande onderwijssystemen en ik vind dat daar aandacht voor moet zijn.

OPBOUW

Ik begin dit onderzoek met een theoretische onderbouwing, om het probleem en de situatie er omheen duidelijk te krijgen. Het theoretische gedeelte bestaat uit informatie over de feiten en cijfers over thuiszitters in het onderwijs. Dit gedeelte gaat over de complete doelgroep thuiszitters en niet alleen over cluster4leerlingen, de doelgroep waar dit onderzoek specifiek over gaat. De reden dat ik gekozen heb om het totale plaatje te nemen, is om duidelijk te krijgen hoe groot het probleem is en dat wat ik onderzoek, nog maar een fractie van het totaal is. Een andere reden is dat het onderzoek van Ingrado gericht is op alle leerlingen die thuiszitten en ik zo deze onderzoeksresultaten kon gebruiken.

Nadat de feiten en cijfers duidelijk zijn wil ik wat meer vertellen over de Regionale Expertisecentra cluster4 (REC 4). Ik heb gekozen voor Regionaal Expertisecentra Noord-Nederland cluster4 (Renn4), omdat dit de organisatie van Noord-Nederland is. In dit gedeelte van de theoretische onderbouwing wil ik laten zien wat de doelstelling van "goed" cluster4onderwijs van Renn4 is.

Ook achtergrondinformatie over de doelgroep mag niet ontbreken. Daarom zal ik een gedeelte van hoofdstuk 1 wijden aan de kenmerken van cluster4leerlingen. Dit om een duidelijk beeld te krijgen van de problematiek van de doelgroep.

Het laatste gedeelte van het theoretische gedeelte gaat over onderwijs en hulpverlening. Hierin werk ik uit wat het schoolmaatschappelijk werk inhoudt en wat het belang is van de samenwerking tussen onderwijs en hulpverlening.

Na het theoretische kader ga ik verder met het uitleggen van de methode van onderzoek. In dit hoofdstuk beschrijf en verantwoord ik de opzet en uitvoering van dit onderzoek. De resultaten van dit onderzoek zijn in twee hoofdstukken opgesplitst, namelijk de resultaten die ik uit de theorie heb gehaald en de resultaten uit het praktijkgedeelte van het onderzoek. In deze twee hoofdstukken worden alle deelvragen beantwoord.

Het laatste hoofdstuk bestaat uit de conclusie. Hierin blik ik terug op de belangrijkste onderzoeksresultaten, geef ik mijn conclusies weer, plaats ik de conclusies in een breder perspectief en zal ik enkele aanbevelingen doen.

1.1 FEITEN EN CIJFERS

INLEIDING

Zoals ik in de inleiding heb beschreven is dit onderzoek gericht op cluster4 leerlingen die thuis komen te zitten in het onderwijs. In hoofdstuk 1.2 en 1.3 ga ik verder in op wat cluster4 nu precies is en de problematiek van de onderzoeksgroep.

Maar eerst wil ik de feiten en de cijfers die er landelijk zijn over thuiszitters weergeven. Deze gegevens zijn van belang voor mijn onderzoek, omdat het de ernst van de problematiek benadrukt en duidelijk maakt waar de problematiek hem precies in zit.

INGRADO

Ingrado is de landelijke brancheorganisatie voor leerplicht en RMC (regionaal meld en coördinatiepunt voortijdig schoolverlaters). Ingrado verzamelt gegevens over leerplicht en voortijdig schoolverlaten en stelt deze gegevens beschikbaar om een brug te slaan tussen beleidsmakers, uitvoerders, andere ketenpartners en belangstellenden (www.ingrado.nl)

In 2007 en 2008 heeft Ingrado een onderzoek gedaan naar thuiszitters in het onderwijs.

De aanleiding voor het onderzoek was de onvrede bij OCW (ministerie van onderwijs cultuur en wetenschap) over de beperkte gegevens uit het onderwijs inspectie onderzoek. Bij bespreking in een werkgroep van de WEC-raad (Wet op expertisecentra) kwam ter sprake dat werd verwacht werd dat het aantal thuiszitters groter zou zijn dan naar voren komt bij het onderzoek dat de Inspectie van onderwijs jaarlijks houdt.

Uit het onderzoek van Ingrado naar thuiszitters staan verschillende cijfers over thuiszitters. Ik geef op de volgende pagina's de cijfers weer die van belang zijn.

HOEVEEL?

2007	Start aantal thuiszitters	Percentage
januari	58	11
februari	36	7
maart	40	8
april	24	5
mei	25	5
juni	22	4
juli	8	2
augustus	110	22
september	66	13
oktober	46	9
november	33	7
december	34	7
datum onbekend	(350)	
totaal	502	100

In de tabel hierboven² staan de cijfers van wanneer kinderen thuis komen te zitten en de aantallen daarbij. Wat opvalt, is dat er een piek zit in de maanden januari, augustus en september. Dit betekent dat het vaak voorkomt dat jongeren al in het begin van het schooljaar thuis komen te zitten.

² Ingrado (2008) *Verslag thuiszittersonderzoek Ingrado*, Huizen, 2008)

HOE OUD?

De tabel hieronder³ geeft weer wat de leeftijd is van de onderzochte leerlingen. Je kunt hierin zien dat er een enorme piek is in de leeftijd van 16 t/m 18. En dat het aantal vanaf 13 jaar enorm oploopt.

Geboortjaar	Leeftijd	Aantal	Percentage
1989	19	6	1
1990	18	83	13,5
1991	17	167	27,
1992	16	145	23,6
1993	15	85	13,8
1994	14	48	7,8
1995	13	23	3,7
1996	12	11	1,8
1997	11	9	1,5
1998	10	8	1,3
1999	9	8	1,3
2000	8	6	1
2001	7	8	1,3
2002	6	6	1,0
2003	5	1	0,2
2004	4	1	0,2
Onbekend	Onbekend	(237)	
Totaal		615	100

³ Ingrado (2008) *Verslag thuiszittersonderzoek Ingrado, Huizen, 2008*

HOOFDREDEN THUISZITTEN⁴

Hoofdreden thuiszitten	Aantal	Percentueel
Complexe problematiek	35	4,1
Crimineel gedrag	2	0,2
Doorlopende schorsing tot verwijdering	27	3,2
Ex-detentie	7	0,8
gedragsproblematiek	115	13,5
geen passende school te vinden	55	6,5
Medische problemen	4	0,5
Na afronding JHV geen passende school	1	0,1
niet-plaatsbaar	6	0,7
niveau leerling onbekend	16	1,9
onwelwillende school	1	0,1
onwelwillendheid gewenste school	3	0,4
onwelwillendheid leerling	155	18,2
onwelwillendheid ouders	58	6,8
onwelwillendheid school van herkomst	10	1,2
problematische thuissituatie	25	2,9
psychische problemen	113	13,3
reguliere school adviseerde indicatietraject	29	3,4
school/beroepskeuze probleem	11	1,3
Schoolkeuze	1	0,1
Tienermoeder	1	0,1
Verhuisleerling	20	2,3
Wachtlijst speciaal onderwijs	25	2,9
Weigert beschikbare plek	5	0,6
Weigert Speciaal onderwijs	2	0,2
Zwervend bestaan	7	0,8
Anders	19	2,2
Divers	43	5,0
(blank)	56	6,6
Totaal	852	100

Er is meestal niet één reden te noemen. De meeste gemeenten geven gemiddeld twee of drie redenen op. Psychische problemen, gedragsproblematiek en onwelwillendheid van de leerling hebben de hoogste percentages (Ingrado, 2008).

⁴ Ingrado (2008) *Verslag thuiszittersonderzoek Ingrado, Huizen, 2008*

ONDERWIJSSOORT

Onderwijssoort	Aantal	Subtotaal	%
Basisonderwijs	52		
Speciaal basisonderwijs	14	66	7,7
VWO	7		
Havo	29		
VMBO	205		
Voortgezet onderwijs	224	465	54,6
LWOO*	36		
PRO**	26		
REC2***	2		
REC3****	4		
REC4*****	66	134	15,7
MBO	44		
MBO-niveau 1	16		
MBO-niveau 2	9		
MBO-niveau 3	1	70	8,2
Totaal	852	852	100

- * Leerweg ondersteunend onderwijs
- ** Onderwijs voor visueel beperkte kinderen
- *** Onderwijs voor dove en slechthorende kinderen
- **** Onderwijs voor kinderen met verstandelijke of lichamelijke beperkingen, chronisch zieke kinderen en kinderen met epilepsie
- ***** Onderwijs aan zeer moeilijk opvoedbare kinderen, langdurig psychisch zieken en onderwijs aan kinderen in scholen die verbonden zijn aan pedologische instituten

In bovenstaande tabel⁵ staat weergegeven welk soort onderwijs de thuiszitters volgen voordat ze thuis komen te zitten. De hoogste percentages komen voort uit het voortgezet onderwijs en dan voornamelijk uit het VMBO. Ook op cluster4 onderwijs zitten 66 leerlingen thuis.

Niet alle gemeenten hebben hun gegevens over thuiszitters ingestuurd, zo ook gemeente Emmen niet. Er is dus een grote kans dat er nog veel meer leerlingen op het cluster4 onderwijs thuiszitten.

Zoals hierboven ook al staat hebben psychische problemen, gedragsproblematiek en onwelwillendheid van de leerling de hoogste percentages bij de redenen van thuiszitten. Dit is samen met het advies van de leerplichtambtenaar de voornaamste reden dat ik ervoor heb gekozen om de thuiszittersproblematiek onder cluster4leerlingen te onderzoeken.

⁵ Ingrado (2008) *Verslag thuiszittersonderzoek Ingrado, Huizen, 2008*

Er is door Ingrado vastgesteld dat jaarlijks tussen 2000 en 3100 leerlingen thuiszitter worden. Daarnaast zaten de herplaatste jongeren (de helft van de onderzoekspopulatie van Ingrado) gemiddeld 4 maanden thuis. Dat de andere helft van de populatie niet herplaatst is in het jaar van ontstaan van het thuiszitten kan het gevolg zijn van het feit dat het thuiszitten begon aan het einde van het onderzoekjaar of duiden op een groep die nadrukkelijk langer dan 4 maanden thuis zit. Uitgaand van een gemiddelde van 2500 nieuwe thuiszitters per jaar (200 per maand) en herplaatsing na 4 maanden kan als vuistregel gehanteerd worden dat op elk gegeven moment minimaal 800 jongeren thuiszitten, met een piek rond de kerstvakantie en de zomervakantie. (Ingrado, 2008)

1.2 CLUSTER 4

INLEIDING

Omdat het onderzoek zich specifiek richt op leerlingen van het cluster4 onderwijs ga ik daar nu wat meer over vertellen. Deze paragraaf zal zich voornamelijk richten op het onderwijs en hoofdstuk 1.3 gaat over de problematiek en de kenmerken van kinderen op cluster4onderwijs.

Cluster4 staat voor de groep kinderen met beperkingen in gedrag en/of psychiatrische problematiek. Er zijn in Nederland meerdere organisaties voor cluster4. Er is een organisatie voor heel Nederland de lvc4 (landelijke vereniging cluster4) Deze vereniging behartigd de belangen van alle scholen die zich richten op onderwijs aan deze leerlingen. Verder zijn er per regio organisaties voor cluster4 leerlingen.

Ik heb gekozen om Renn4, Regionaal Expertise Centrum Noord Nederland cluster4, het samenwerkingsverband voor cluster4leerlingen in Noord Nederland (Groningen, Drenthe en Friesland) voor mijn onderzoek te gebruiken.

Om er achter te kunnen komen waar precies de knelpunten zitten is het van belang het cluster4 onderwijs iets uit te diepen. Wat is cluster4 onderwijs precies, wat is de doelstelling en wat zijn de ontwikkelingen.

Renn4 zelf wilde niet meewerken aan dit onderzoek. Hiervoor hebben zij geen reden gegeven. Alle informatie die ik over hen vermeld, heb ik van hun internetsite en uit nota's van hen die op het Internet te vinden zijn.

WET OP EXPERTISECENTRA

De WEC (Wet op Expertisecentra) beschrijft de uitgangspunten en doelen voor het speciaal en voortgezet speciaal onderwijs (Renn4, 2006). Centraal staat dat het speciaal onderwijs haar onderwijs en zorg zodanig moet inrichten dat deze passen bij de ontwikkelingsmogelijkheden van de leerling. Leerlingen moeten een ononderbroken ontwikkeling kunnen doormaken en zo breed mogelijk worden gevormd. De wet noemt de volgende ontwikkelingsgebieden: de verstandelijke ontwikkeling, de emotionele ontwikkeling, het ontwikkelen van creativiteit, het verwerven van kennis, en van sociale, culturele en lichamelijke vaardigheden. Naast het bieden van onderwijs aan geïndiceerde leerlingen, zijn de andere taken van Regionale Expertisecentra (REC) die in de WEC (artikel 28b) geregeld zijn, het bieden van ambulante begeleiding, het in stand houden van de Commissie voor de Indicatie, de begeleiding van ouders.

POPULATIE

De cluster4 populatie groeide met 23% sinds 2003, vooral in het voortgezet speciaal onderwijs (Renn4, 2006). Ook de aard van de problematiek verzwaarde. De Landelijke Commissie Toezicht Indicatiestelling (LCTI) wees er ook op dat de cluster4 populatie nog sterker is gegroeid in de Noordelijke regio (LCTI, 2005)

UITGANGSPUNTEN RENN4

Het eerste uitgangspunt voor goed cluster4 onderwijs is en blijft de aandacht voor een veilig en gestructureerd schoolklimaat, waarin leraren en leerlingen elkaar respectvol behandelen, en leerlingen en leraren het recht hebben zich te ontwikkelen en de ruimte krijgen om hun mogelijkheden te exploreren. Een noodzakelijke maar niet voldoende voorwaarde voor kinderlijke ontwikkeling is dat het kind zich veilig voelt en de ruimte ervaart om te mogen groeien. Renn4 werkt hieraan vanuit het idee: beter maken wat goed is. (Renn4, 2006)

VOORWAARDEN GOEDE ONDERWIJSKANSEN VOLGENS RENN4

Om leerlingen een goede onderwijskans te geven, geeft Renn4 enkele voorwaarden (Renn4, 2008):

- de leerling voelt zich veilig.
- de leerling krijgt structuur aangeboden.
- de leerling krijgt voldoende uitdaging zodat hij of zij gestimuleerd wordt.
- de leerling hoeft niet te ver te reizen. In ieder geval is het onderwijs voor leerlingen jonger dan 12 jaar zo dicht mogelijk bij huis.
- het schoolgebouw, het plein en de groep spreken de leerling aan. Hij of zij voelt zich er thuis.
- voor docenten is het fijn om bij Renn4 te werken. Aangename lokalen, goed lesmateriaal en een goed werkklimaat zijn belangrijk

EEN LEERLING EEN PLAN

Het speciaal onderwijs richt zich op het aanbieden van individueel onderwijs en zorg. Hiervoor wordt voor elke leerling een individueel handelingsplan gemaakt. Maar in de praktijk is het onmogelijk om voor een klas van acht leerlingen ook acht verschillende handelingsplannen te hanteren. Hierdoor is de effectieve leertijd van leerlingen vaak niet voldoende. Leerlingen ontvangen vaker hulp achteraf dan instructie vooraf. Toch is ook het speciaal onderwijs onderwijs en dat betekent dat een leerkracht een groep leerlingen heeft waar hij grip op moet zien te krijgen en ook te houden. De vraag voor Renn4 is nu wat er moet gebeuren om de onderwijszorg dusdanig in te richten dat het zowel de leerkrachten handvatten geeft, maar ook de leerlingen voldoende ruimte om hun individuele ontwikkelingsbehoeften te realiseren. Daarbij moet rekening gehouden worden met de mogelijkheden en de beperkingen van de leerling.

Om dit spanningsveld op te lossen, stelt Renn4 onderwijszorgorganisatie voor. Van de leerlingen die instromen, wordt op basis van gegevens (dossieranalyse, eventueel nader onderzoek en gerichte observatie) bepaald welke verwachting met betrekking tot de uitstroom realistisch is. De leerling volgt vervolgens zijn onderwijs in het profiel dat passend is bij de uitstroomverwachting. Leerlingen ontvangen de onderwijszorg dus in een groep/klas binnen een onderwijszorgprofiel waarin zij werken aan hun ontwikkelingsperspectief. Hun ontwikkelingsprestaties worden tijdens hun schoolloopbaan regelmatig getoetst met methodeafhankelijke en –

onafhankelijke toetsen. Het plannen en evalueren van het onderwijszorgaanbod met behulp van deze toetsen heeft als functie:

- voor iedere leerling/elke groep de reële doelen te bepalen voor een bepaalde periode;
- leerlijnen te kiezen en daarbij passende ontwikkelings-/leertrajecten die zicht geven op haalbare doelen met betrekking tot de uitstroom (leerdoeldifferentiatie);
- te signaleren bij welke leerlingen de prestaties achterblijven bij hun mogelijkheden, zodat extra maatregelen kunnen worden getroffen;
- leerlingen te groeperen - het creëren van een werkbare onderwijsleersituatie - zodat leraren het gewenste lesmodel kunnen realiseren.

In de groepsplannen die de leerkrachten voor hun groepen maken, worden zowel de onderwijszorg doelstellingen als de aanpak, die voor die groep leerlingen geldt, beschreven. Voor individuele leerlingen die het op bepaalde aspecten niet redden met de doelen en de bijpassende aanpak, zoals in het groepsplan beschreven, maakt de leerkracht een specifiek individueel handelingsplan. Dat individuele handelingsplan richt zich voornamelijk op dat aspect waaraan de leerling met de groepsaanpak niet voldoende heeft.

1.3 KENMERKEN CLUSTER4LEERLINGEN

INLEIDING

Renn4 heeft recent een onderzoek gedaan naar de kenmerken van cluster4 leerlingen (Renn4, 2008). Dit onderzoek is gedaan omdat er de laatste jaren steeds meer leerlingen aangemeld worden voor een cluster4 indicatie. Op de scholen ontstaat steeds meer handelingsverlegenheid voor deze groeiende groep leerlingen. Handelingsverlegenheid betekent dat de school een tekort aan mogelijkheden ervaart om zodanig adequaat te handelen dat de leerling een normale (leer) ontwikkeling kan doormaken.

Hieronder staan belangrijke gegevens om een goed beeld te krijgen van een gemiddelde cluster4 leerling. Eerst geef ik weer wat nu de criteria zijn om toegelaten te worden op een cluster4school?

De landelijk vastgelegde indicatiecriteria voor cluster4onderwijs zijn (Renn4, 2008):

- De leerling heeft een psychische stoornis, een ontwikkelingspathologie of gedragsstoornis die zich voordoet op school en of thuis of bij de vrijetijdsbesteding. Vanwege deze stoornis of pathologie is en/of wordt er gericht hulp verleend door een erkende voorziening als jeugdzorg of kinderveerpsychiatrie.
- De leerling heeft een onderwijsbeperking. Dit komt omdat de leervoorwaarden ontbreken bijvoorbeeld vanwege het gedrag, of omdat de leerling door haar/ zijn gedrag andere leerlingen dan wel zichzelf in gevaar brengt waardoor het onderwijsleerproces belemmerd wordt.
- De zorgstructuur is ontoereikend. Voor kinderen en jongeren die niet naar school gaan blijkt dit uit het gebrek aan vooruitgang ondanks extra ondersteuning door zorg- of hulpverleningsinstanties. Bij kinderen en jongeren die wel naar school gaan, blijkt dit uit het onvoldoende effect dat de zorg op school - eventueel met extra hulp en zorg - heeft kunnen bewerkstelligen. Daardoor is het onderwijs niet afgestemd op de behoeften van de leerling.

Jongens zijn zeer duidelijk in de meerderheid (80%) en stoornissen in het autistische spectrum, aandachtstekort stoornissen en gedragsstoornissen komen het meest voor, namelijk met 43%, 35% en 9%. Scholen en ouders van leerlingen geven aan dat zij geconfronteerd worden met allerlei soorten gedragsproblemen, maar dat naar buiten gerichte gedragsproblematiek (bijvoorbeeld non-verbale en verbale agressie en opstandig gedrag) en problemen op het gebied van de sociale omgang het meeste voorkomen. Opvallend is dat scholen weinig problemen melden op het vlak van de leerontwikkeling. Van ongeveer tweederde van de groep die onderzocht is door Renn4 zijn intelligentiegegevens beschikbaar; het gemiddelde IQ komt dan uit op 93. Aan scholen is gevraagd welke positieve kenmerken deze groep leerlingen zou kunnen helpen. De antwoorden zijn: positieve karaktereigenschappen, schoolse vaardigheden en gunstige factoren in de thuissituatie. Later kom ik op deze kenmerken terug, omdat ze van belang kunnen zijn voor mogelijke oplossingen.

Over de thuissituatie van cluster4leerlingen kan het volgende worden gezegd: 58% van de leerlingen komt uit een volledig gezin. 3% van de vaders en 29% van de moeders hebben geen baan. De helft van de ouders beschrijft de opvoeding als zwaar en belastend; slechts 7% noemt de opvoeding gemakkelijk. Bij 87% van de leerlingen en hun ouders zijn jeugdhulpverleningsinstanties betrokken. Veelvoorkomende vormen van zorg zijn: therapie/training voor het kind (39%), medicamenteuze behandeling (40%) en ouderbegeleiding/gezinsbegeleiding (40%). Deze vormen van zorg zijn ook van belang m.b.t. oplossingen. In de interviews wil ik erachter komen of er ook sprake is van betrokkenheid van Jeugdzorg bij de jongeren die uitvallen en dreigen uit te vallen.

De doelgroep vormt de 'moeilijkste groep leerlingen' uit de REC cluster4 populatie. Uit onderzoek komt naar voren dat de doelgroep grote overeenkomsten vertoont (Messing & Van den Bogaart, 2004). Het gaat steeds om jeugdigen met een complexe, ernstige gedragsproblematiek, die gewoonlijk sterk oppositioneel gedrag vertonen, snel gefrustreerd raken en moeite hebben met regels en het reguleren van het eigen gedrag.

In bijlage 1 is meer informatie te vinden over de problematiek van de doelgroep.

1.4 (CLUSTER 4) ONDERWIJS EN HULPVERLENING

INLEIDING

In dit hoofdstuk wil ik ingaan op de samenwerking tussen scholen en hulpverlening. Mijn stagebegeleider, leerplichtambtenaar bij de gemeente Emmen, riep regelmatig dat scholen meer moeten samenwerken met hulpverlening. Volgens haar worden er teveel kansen gemist om jongeren op school te houden doordat hulpverlening te laat wordt ingezet of school en hulpverlening langs elkaar heen werken. In het praktijkgedeelte van dit onderzoek zal ik hier op terugkomen. Het schoolmaatschappelijk werk kan een brug slaan tussen school en hulpverlening. Daarom eerst kort wat het schoolmaatschappelijk werk precies doet en wat zijn taken zijn.

SCHOOLMAATSCHAPPELIJK WERK (SMW)

Veel scholen hebben tegenwoordig een of meerdere schoolmaatschappelijk werkers in dienst. Schoolmaatschappelijk werk beweegt zich op snijvlakken van de beleidsterreinen onderwijs, jeugdwelzijn, jeugdhulpverlening, integratie en veiligheid.

Niet op alle cluster4 scholen is een schoolmaatschappelijk werker aanwezig. In Emmen is dit bijvoorbeeld het geval. Ik wil graag weten in hoeverre het schoolmaatschappelijk werker van belang is in de oplossing van de thuiszittersproblematiek. Daarom werk ik hieronder eerst de functie van het schoolmaatschappelijk werk (servicepunt SMW)⁶ uit.

Schoolmaatschappelijk werk kan op verschillende niveaus van de zorgstructuur in het onderwijs participeren:

- in de *basiszorg* via een directe bereikbaarheid voor leraren, ouders en leerlingen. Bijvoorbeeld: het met de school voorbereiden en uitvoeren van preventieactiviteiten of het ondersteunen van leraren, ouders en leerlingen tijdens een spreekuur bedoelt voor lichte informatie-, opvoedings- en omgangsvragen;
- in de *basiszorg+*, deelnemend aan het multidisciplinair overleg op de school en met inzet van kortdurende ambulante hulpverlening;
- in de *speciale zorg*, werkend op scholen voor speciaal basisonderwijs en voortgezet onderwijs scholen met leerwegondersteunend en praktijkonderwijs en eventueel participierend in PCL en RVC; (Permanente Commissie Leerlingenzorg en Regionale Verwijzingscommissie)
- in de *specialistische zorg*, werkend in de 4 clusters van scholen voor speciaal onderwijs en participierend in de CvI (Commissie van Indicatie)
- Schoolmaatschappelijk werk ondersteunt de onderwijsleersituatie, verbreedt de leerlingzorg op scholen op de gebieden preventie en hulpverlening en vervult een brugfunctie tussen kind, ouders, school en (jeugd)zorginstellingen.

METHODIEK

- De school is een belangrijk secundair leefmilieu voor kinderen en daarmee een belangrijke signaleringsplek voor gedrags- en ontwikkelingsproblematiek
- Het SMW is een laagdrempelige voorziening voor leerlingen, ouders en de school
- De schoolmaatschappelijk werker werkt outreachend.
- De aanpak van gedrags- en ontwikkelingsproblemen dienen zoveel mogelijk binnen het school- en gezinssysteem te worden opgelost.
- De aanpak van het schoolmaatschappelijk werk is systeem gericht en wil krachten en mogelijkheden versterken bij zowel ouders, leraren als de leerling zelf.
- Hoe jonger de leerling is des te meer richt het schoolmaatschappelijk werk zich op diegenen die directe invloed hebben op het gedrag en de ontwikkeling van de leerling: ouders en leerkrachten.

⁶ De functies van het schoolmaatschappelijk werk heb ik van de website www.servicepuntsmw.nl

- Schoolmaatschappelijk werk werkt nauw samen met andere disciplines in de zorg voor de leerling.

SAMENWERKING ONDERWIJS EN JEUGDZORG

Op de website van het NJI (Nederlands Jeugd Instituut) staat het belang van de samenwerking tussen de regionale expertise centra en Jeugdzorg. In dit onderzoek is dat de samenwerking tussen Renn4 en Jeugdzorg. Er is een aantal concrete redenen aan te wijzen waarom juist de samenwerking zo belangrijk is. Hieronder zal ik de redenen uitwerken.

De hulpvraag van kinderen en jeugdigen met problemen en hun gezinnen overstijgt vaak een werkveld en men staat steeds voor de keuze of speciaal onderwijs, jeugdzorg, jeugdpsychiatrie of een combinatie daarvan het beste antwoord is op de hulpvraag van deze kinderen en jeugdigen. Er is vaak overlap van de doelgroep speciaal onderwijs en jeugdzorg hebben regelmatig dezelfde kinderen als klant. Samenwerking is ook belangrijk voor ouders en kinderen. Onderwijs en jeugdzorg hebben elk hun eigen toegang met eigen wet- en regelgeving. Niet alleen is dit onoverzichtelijk, maar het leidt ook tot het steeds opnieuw moeten aanmelden. De start van de feitelijke hulpverlening kan aanzienlijke vertraging oplopen en daarnaast is de kans groot dat er een onvoldoende afgestemd of eenzijdig aanbod vanuit de verschillende sectoren tot stand komt. Bovendien blijkt in de praktijk dat een indicatie afhangt van de plek waar het kind aangemeld wordt. Is dit het speciaal onderwijs, dan zal het kind eerder verwezen worden naar het speciaal onderwijs dan naar de jeugdzorg en omgekeerd.

Samenwerking tussen speciaal onderwijs en jeugdzorg moet op de volgende punten gestalte krijgen:

- de toeleiding naar zorg en onderwijs;
- de indicatiestelling;
- de nazorg en crisisopvang;
- het bieden van een onderwijszorgaanbod (onderwijszorgarrangementen).

Voor een complexe doelgroep, als thuiszitters, leerlingen met gedragsmoeilijkheden, zijn goed aansluitende samenwerkingsprogramma's tussen instellingen onmisbaar. Het is daarom noodzakelijk dat jeugdzorg, gehandicaptenzorg en geestelijke gezondheidszorg intensief samenwerken met onderwijsorganisaties voor speciaal onderwijs. Alleen dan is het voor deze groep jongeren mogelijk om deel te nemen aan het onderwijs.

Volgens het NJI zijn de kinderen waar het over gaat:

- geplaatst in het speciaal onderwijs, maar dreigen daar uit te vallen door hun complexe problematiek;
- verwijderd van school;
- in zorginstellingen woonachtig en zijn door hun problematiek niet of niet meer opgenomen in het onderwijssysteem en gebaat bij een opzet waarin behandeling en onderwijs geïntegreerd zijn omdat hun schoolbelemmeringen een (jeugd)zorgbehandeling nodig heeft.

HOOFDSTUK 2 METHODE VAN ONDERZOEK

In dit hoofdstuk wil ik uitleggen en verantwoorden hoe het onderzoek is uitgevoerd.

Ik heb in dit onderzoek gekozen voor een combinatie van literatuuronderzoek en praktijkonderzoek. Ik wist van tevoren niet wat ik wel en niet in de literatuur zou kunnen vinden. Ik wil enkele vragen beantwoorden met antwoorden die ik in de theorie gevonden heb. Wat ik niet in de theorie kon vinden wil ik beantwoorden aan de hand van de praktijk en ik zal ook vragen in beide hoofdstukken terug laten komen.

DATAVERZAMELING

Ik heb veel op het Internet gezocht naar informatie en ik heb verschillende boeken gevonden gerelateerd aan het onderwerp thuiszitters. Veel informatie heb ik verkregen uit beleidsstukken en onderzoeken van Renn4.

De dataverzameling methode van het praktijkonderzoek bestaat uit enkele interviews met medewerkers van een cluster4 school, een schoolmaatschappelijk werker, een zorgcoördinator, een orthopedagoge en een aantal (ex) thuiszitters. Daarnaast heb ik ook de visie van een leerplichtambtenaar van de gemeente Emmen in de resultaten verwerkt. Ik heb hiervoor gekozen, omdat de verhalen van mensen zelf een duidelijk beeld scheppen van wat er speelt en wat de gevolgen zijn. Ook kom ik er zo achter wat het probleem nu precies is en waar behoefte aan is qua aanpak.

POPULATIE EN STEEKPROEF

Om een antwoord te krijgen op de onderzoeksvragen heb ik verschillende interviews gedaan. Ik ben begonnen met interviews met professionals. Deze interviews zijn voornamelijk gebaseerd op de feitelijke situatie en hun expertise. In deze interviews was ik voornamelijk op zoek naar antwoorden over hun professionele handelen en oplossingen voor het probleem. Mensen die er bovenop zitten, kunnen vertellen wat volgens hen wel en niet werkt. De interviews met ex-thuiszitters zijn voornamelijk gebaseerd op hun eigen subjectieve beleving. Maar ook kan ik uit die interviews feitelijke conclusies trekken. Doordat ik zelf met hen gewerkt heb, weet ik dat wat zij vertellen de waarheid is. Ik wil nog wel benadrukken dat de manier waarop zij het beleven natuurlijk subjectief is. Deze subjectieve beleving vind ik wel erg belangrijk, omdat ik in dit onderzoek graag wil laten zien wat het is en hoe het is om thuis te zitten. De interviews met ex-thuiszitters kunnen geen algemeen beeld geven van thuiszitters, maar dienen ter illustratie bij dit onderzoek.

Ik heb voor dit onderzoek maar twee jongeren kunnen interviewen. Deze onderzoekspopulatie vind ik erg klein. De reden hiervoor is dat het erg moeilijk was om jongeren te vinden die mee konden en wilden werken. De onderzoekspopulatie is voornamelijk tot stand gekomen door bereidwilligheid.

Voor het andere deel van het praktijkonderzoek heb ik vier professionals geïnterviewd. Dit vind ik relatief erg weinig. Maar omdat de professionals van drie verschillende organisaties zijn (Renn4, de Ambelt en leerplicht) vind ik dat ik toch een duidelijk beeld kan geven van de verschillen en overeenkomsten.

MEETINSTRUMENTEN

Om antwoorden te krijgen op alle deelvragen was onderzoek doen in de praktijk nodig. Aan de hand van de volgende deelvragen heb ik bedacht wat ik wilde weten van de personen die ik ga interviewen:

Welke problemen zijn er waardoor juist deze kinderen thuis komen te zitten?

Wat heeft thuiszitten voor invloed op deze kinderen?

Waar hebben deze kinderen behoefte aan?

Wat kan het onderwijs doen en wat gebeurt er al?

Wat kan de hulpverlening doen en wat gebeurt er al?

Welke problemen komt men tegen in het voorkomen van thuiszitten?

Wat is de invloed van schoolmaatschappelijk werk?

De onderwerpen die ik wil gaan bespreken met de jongeren zijn:

- *waarom zaten ze thuis*
- *wat deden ze zoal thuis*
- *wat werd gemist op school?*
- *wat was het "grote" probleem op school?*
- *wat deed school? Mening daarover?*
- *was er begeleiding buiten school, andere hulpverlening?*
- *wat paste het best bij hen qua hulpverlening?*
- *wat was het minst erg aan thuiszitten?*
- *wat is er wel goed gegaan?*
- *hoe gaat het nu?*
- *wat is er veranderd?*
- *wat zijn daarin positieve en negatieve factoren?*
- *heeft de begeleiding/hulpverlening bijgedragen aan de situatie zoals die nu is*

Bovenstaande onderwerpen heb ik gekozen, omdat ik wil laten zien hoe de jongeren de hele situatie hebben ervaren.

De onderwerpen die ik met de medewerkers van school wil bespreken zijn:

- *wat zijn de oorzaken volgens school*
- *wat wordt er gedaan wanneer een jongere dreigt uit te vallen*
- *voorbeelden hiervan.*
- *wat werkt en wat werkt niet?*
- *wat zou er moeten veranderen?*
- *wat gaat er goed?*
- *positieve en negatieve factoren*
- *mening over schoolmaatschappelijk werk*
- *samenwerking met hulpverlening*

UITVOERING VAN VELDWERK

Ik heb de interviews in de vorm van een open gesprek gehouden. De gesprekken met de jongeren heb ik nog meer open gehouden dan de gesprekken met de professionals. Ik wilde vooral dat de jongeren hun verhaal kwijt konden en niet dat ze alleen maar mijn vragen beantwoorden. Ik heb wel gezorgd dat alle onderwerpen die ik wilde bespreken aan bod kwamen.

De interviews heb ik opgenomen op een voice recorder. Zo kon ik letterlijk uitwerken wat er gezegd is tijdens de interviews. Dit is voor mij erg belangrijk, omdat ik vind dat wanneer ik het interview met aantekeningen in mijn eigen woorden uitwerk, ik

misschien belangrijke zaken mis. Ook kan ik iets anders interpreteren dan bedoeld is en zo ook de plank mis slaan.

BETROUWBAARHEID EN VALIDITEIT

De antwoorden die ik verkrijg uit het praktijkonderzoek zijn nooit 100% betrouwbaar, omdat het gaat om de subjectieve beleving van mensen. Ook heb ik een erg kleine groep onderzocht, dit maakt het moeilijk om betrouwbare resultaten te verkrijgen.

Validiteit betekent "heb ik onderzocht wat ik wilde onderzoeken, is er een antwoord gekomen op de onderzoeksvraag?". In eerste instantie zou ik zeggen dat het niet gelukt is. Ik heb niet alles kunnen onderzoeken wat ik wilde. Ik wilde meer jongeren interviewen om een breder beeld van hun mening te kunnen weergeven. In die zin is het niet gelukt. Ook had ik graag meer medewerkers van Renn4 willen interviewen, omdat Renn4 mij naar mijn mening het beste kan vertellen wat zij allemaal doen. Wat naar mijn mening wel gelukt is, is het geven van een antwoord op de onderzoeksvraag.

ANALYSEMETHODEN

Bij de gegevens die ik verkregen heb uit het literatuuronderzoek heb ik per onderwerp bekeken welke informatie antwoord geeft op een onderzoeksvraag. De gegevens die ik uit het praktijkonderzoek heb verkregen heb ik eerst uitgebreid uitgewerkt, om daarna alle antwoorden bij verschillende onderwerpen/deelvragen te kunnen plaatsen.

INLEIDING

We weten nu hoeveel kinderen er in Nederland thuiszitten en wat daar de belangrijkste oorzaken van zijn. We weten over welke doelgroep het in dit onderzoek gaat, welke specifieke problematiek deze jongeren hebben en dat er op dit moment een hoop ontwikkelingen gaande zijn over de doelgroep en het omgaan met deze doelgroep.

In dit hoofdstuk wil ik op enkele deelvragen een antwoord geven. De antwoorden komen uit het onderzoeksverslag van Ingrado over thuiszitters en uit onderzoeken, visienota's en beleidsnota's van Renn4 zelf. Deze heb ik gedownload van hun internetsite.

Na aanleiding van het onderzoeksverslag van Ingrado komen de volgende zaken naar voren:

- 35% van het thuiszitten begint na de zomervakantie
- Per 6000 inwoners of 1000 leerplichtigen is 1 thuiszitter
- Per jaar zijn er (na extrapolatie) 2000 tot 3100 nieuwe thuiszitters
- Er zijn tweemaal zoveel jongens als meisjes onder de thuiszitters
- 10% van de 852 thuiszitters hadden de basisschoolleeftijd. De overige 90% de leeftijd van het voortgezet onderwijs.
- 50% van de scholen meldt hun thuiszitters meer dan een maand te laat
- Een hoog percentage van de redenen van thuiszitten betreffen gedragsproblematiek, psychisch/psychiatrische problemen en onwelwillendheid van de leerling.
- 53% van de thuiszitters zijn in de verslagperiode herplaatst na een gemiddelde periode van 131 dagen.
- De lengte van het thuiszitten van degenen die op 15 januari 2008 nog niet herplaatst waren, bedroeg gemiddeld 147 dagen.
- Na 3 maanden is ongeveer 30% herplaatst, na 6 maanden in de buurt van 50%, na 9 maanden ongeveer 60% en na 12 maanden blijkt 80% herplaatst te zijn.

De punten die mij voornamelijk opvallen zijn de hoeveelheid thuiszitters en de reden van thuiszitten. Dat er zo lange tijd werd gedacht dat er maar enkele honderden jongeren per jaar langere tijd niet naar school gaan vind ik erg verontrustend, want het zijn er veel meer. Wat betekent dit voor de jongeren zelf? Kregen zij ook maar enige vorm van hulp om weer naar school te gaan, of staan ze er helemaal alleen voor? In de literatuur heb ik hier weinig over gevonden. Ik denk dat als er niet bekend is wie er thuiszitten er ook geen hulp is voor deze jongeren.

Ook de redenen van thuiszitten, namelijk gedragsproblematiek (13,5%), psychische problemen(13,3%) en onwelwillendheid van de leerling(18,2%) laten zien dat juist de groep jongeren die extra aandacht en begeleiding nodig heeft buiten de boot valt.

ÉÉN KIND ÉÉN PLAN

Er kunnen veel verschillende problemen de oorzaak zijn van het thuiszitten. Renn4 geeft in de nota "Renn4 in haar omgeving"⁷ aan dat problemen als gevolg van gebrek

⁷Renn4 (2007) *Renn4 in haar omgeving, een definitie om te komen tot een sluitende keten voor onderwijszorg* Groningen: Regionaal Expertise Centra Noord Nederland Cluster4

aan samenwerking en verschillen in wet- en regelgeving tussen onderwijs- en zorgaanbieders veel voorkomen.

Met het huidige aanbod van (voortgezet) speciaal onderwijs en zorg is het niet altijd mogelijk om alle geïndiceerde leerlingen de onderwijszorg te bieden die ze nodig hebben, zoals:

- leerlingen met verstandelijke beperkingen en gedragsproblemen;
- leerlingen die vanwege hun beperkingen niet in een groep kunnen functioneren;
- leerlingen die zouden kunnen profiteren van een naschools aanbod (bijv. verlengde daghulp).

Leerlingen komen daardoor ten onrechte thuis te zitten of ze krijgen wel onderdak maar niet het aanbod dat past bij hun vraag. Eén kind, één plan is niet gerealiseerd. Wie de regie heeft is niet duidelijk, waardoor instanties langs en naast elkaar heen werken.

Dat vaak niet duidelijk is wie de regie heeft over de situatie van een jongere is zeker een probleem. De gevolgen hiervan kunnen zijn dat er te lang niets gebeurt, omdat alle partijen afwachten tot een ander iets doet. In het volgende hoofdstuk geef ik hier een voorbeeld van.

ZELFKRITIEK RENN4

Renn4 geeft zelf in het document "richting houvast"⁸ aan dat een duidelijke visie op goed cluster4onderwijs ontbreekt. Dit heeft volgens Renn4 twee gevolgen. Het ontbreekt aan richtinggevend kader voor onderwijsinhoudelijke ontwikkelingen die Renn4breed tot stand moeten worden gebracht. Dit houdt in: effectiever onderwijs en leren en zorg en begeleiding. Ook ontbreekt individuele schoolontwikkeling. Er wordt op Renn4scholen op de onderdelen onderwijs en leren en zorg en begeleiding gewerkt aan kwaliteitsverbetering, maar de samenhang ontbreekt nog. Initiatieven voor schoolverbetering blijven daardoor op zichzelf staan, hebben geen verbinding met andere onderdelen of stranden. Renn4 zegt zwak te zijn in het invoeren van nieuw beleid. Renn4 geeft aan op deze vlakken de kwalificatie Expertisecentrum (nog) niet waar te maken.

DRIE ONDERWIJSNIVEAUS

Om ervoor te zorgen dat cluster4leerlingen het onderwijs op hun niveau kunnen volgen, moet er in de drie verzorgingsgebieden van Renn4 een onderwijsaanbod zijn op alle drie de onderwijsniveaus: regulier, semi-regulier en praktijkgericht. Dit worden de profielen 1, 2 en 3 genoemd. Dit onderwijs wordt op verschillende plaatsen gegeven: in reguliere scholen, in speciale scholen en in de zogenaamde tussenvoorzieningen zoals daar momenteel zijn Time Out, Rebound, Herstart, Op de Rails. Dat betekent dat Renn4 actief de samenwerking moet zoeken met scholen voor primair en voortgezet onderwijs, met regionale opleidingscentra en agrarische opleidingscentra met scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs uit andere REC's en met de bestaande 'tussenvoorzieningen'.

⁸ Renn4 (2006-2011) *Richting houvast, visie Renn4 goed cluster4onderwijs*. Groningen: Regionaal expertisecentrum Noord Nederland cluster 4

Cluster4leerlingen kunnen onderwijs alleen met succes volgen als zij daarnaast de zorg krijgen die ze nodig hebben. Deze zorg kan variëren van ambulant tot residentieel, van kort tot lang en in complexiteit. Sommige cluster4leerlingen hebben aan medicatie voldoende om onderwijs met succes te volgen. Aan de andere kant zitten de leerlingen die vanwege hun problematiek niet of nauwelijks tot het volgen van onderwijs in staat zijn en die vooral zorg nodig hebben. Dit kan variëren van veel onderwijs gecombineerd met weinig/ geen zorg tot veel zorg met een zoveel mogelijk streven naar het volgen van onderwijs.

De eerste combinatie is onderwijszorg met het accent op onderwijs en de tweede zorgonderwijs met de nadruk op zorg. In de drie profielen moet er dus een variatie aan zorgvoorzieningen zijn zodat voldaan kan worden aan zowel de onderwijs als de zorgbehoeften van cluster4leerlingen.

DE ONDERWIJSINSPECTIE

De onderwijsinspectie oordeelt het volgende over cluster4scholen (Renn4, 2006):

- er heerst een positief pedagogisch klimaat in de scholen
- er is een goede omgang tussen leerkrachten en leerlingen
- bij de helft van de scholen voldoet het leeraanbod niet
- bij acht op de tien scholen worden leerlingen onvoldoende systematisch begeleid

Dat er een positief pedagogisch klimaat heerst in de scholen is natuurlijk heel positief. Dit zorgt voor een fijne sfeer. Ook een goede omgang tussen leerkrachten en leerlingen is heel belangrijk, omdat een leerling op school het meeste contact heeft met zijn of haar docent.

Dat leerlingen op de meeste scholen onvoldoende systematisch begeleid worden staat daar tegenover. Goede begeleiding is erg belangrijk voor deze leerlingen, vooral als het even niet goed gaat moet er snel ingegrepen kunnen worden. Wanneer de school niet goed zicht heeft op een leerling en laat ingrijpt, kan het al te laat zijn

POSITIEVE KENMERKEN

Om terug te komen op hoofdstuk 1.3 wil ik het hebben over positieve kenmerken die moeilijke leerlingen kunnen helpen. Deze kenmerken zijn: positieve karaktereigenschappen, schoolse vaardigheden en gunstige factoren in de thuissituatie. Het lijkt mij erg logisch dat deze kenmerken gebruikt kunnen worden in mogelijke oplossingen.

Leraren kunnen naar mijn mening veel doen door in te spelen op positieve karaktereigenschappen van leerlingen. Wanneer een leraar hier bijvoorbeeld extra aandacht aan geeft kan dat een positieve impuls zijn voor de leerling om zich te "gedragen" in de klas. Zo werkt het ook met schoolse vaardigheden. Wanneer een leerling ergens goed in is, kan dit gebruikt worden om ook andere vaardigheden te verbeteren. Positieve aandacht stimuleert om gewenst gedrag te vertonen. In een groep met leerlingen die ernstige gedragsproblematiek hebben zal dit geen gemakkelijke opgave zijn, maar het werkt wel.

Onwelwillendheid van de leerling of ook wel schoolweigering genoemd komt veel voor, namelijk 18,2% van de onderzoekspopulatie van Ingrado (Ingrado, 2008) zit thuis vanwege onwelwillendheid van de leerling. Er is een methode ontwikkeld om met schoolweigering om te gaan (Genugten, W. van 2008) In geval van

schoolweigering is het belangrijk direct actie te ondernemen. De kans is anders heel groot dat de drempel steeds hoger wordt om weer naar school te gaan. De eerste stap is een melding doen bij de leerplichtambtenaar, dat is de school wettelijk verplicht. Daarna is het verstandig om met alle betrokken partijen om tafel te gaan, ouders, hulpverleners etc. om de impasse te doorbreken. Wanneer uit het gesprek blijkt dat het om schoolweigering gaat kan de schoolmaatschappelijk werker als casemanager de te nemen stappen coördineren, gesprekken voeren en contacten onderhouden met alle betrokkenen. De volgende stap is dan een terugkeertraject afspreken. Het is belangrijk om zo snel mogelijk terug te keren naar school. De eerste schooldag moet goed worden voorbereid en besproken, voornamelijk met de ouders over hoe zij dit moeten aanpakken. Lukt het niet om het kind naar school te krijgen, dan geven de ouders het kind die dag geen privileges. De volgende dag is er dan weer een kans om het traject te vervolgen. Ongeveer zes weken na terugkeer op school vindt er een afsluitend gesprek plaats tussen alle betrokken partijen.

Voor leerlingen die thuiszitten of voor wie dat er aan dreigt te komen zijn er verschillende projecten, namelijk project Herstart en Op de Rails, Rebound. Deze projecten zijn helaas niet voor kinderen met een geïndiceerde stoornis of een indicatie voor cluster4. Toch kies ik ervoor om de projecten te beschrijven. De reden hiervoor is dat ik het er niet mee eens ben dat deze programma's niet geschikt zijn voor jongeren met een cluster4 indicatie of een geïndiceerde stoornis. Ik hoop aan te kunnen tonen dat ze mogelijk wel geschikt zijn voor cluster4leerlingen. Er zijn gelukkig in Nederland ook programma's ontwikkeld speciaal voor kinderen/jongeren met gedragsproblematiek die wel een indicatie hebben. Deze heten onderwijszorgarrangementen. Hier zal ik dan ook een uitgebreid voorbeeld van geven.

PROJECT HERSTART

Het project Herstart helpt leerplichtige leerlingen die om diverse redenen langdurig thuiszitten, weer naar school te gaan. Herstart leert deze leerlingen weer om te gaan met een dagritme en de regelmaat van de school, zodat zij na afloop van het project in staat zijn om onderwijs te volgen dat bij hun mogelijkheden past. De leerplichtambtenaar meldt leerlingen bij de Herstart-coördinator van het betreffende Regionale Expertise Centrum (REC) cluster4. De landelijke projectleiding is in handen van de WEC raad. De REC's cluster4 zijn verantwoordelijk voor de regionale uitvoering.

Kenmerken van de doelgroep en criteria en voorwaarden voor plaatsing:

- De leerling is leerplichtig (5 t/m 18 jaar) en zit meer dan vier weken thuis, zonder uitzicht op plaatsing op een school.
- De leerling is bekend bij leerplichtzaken van de gemeente waar de leerling woont.
- De leerling heeft nog geen indicatie van een Commissie voor Indicatiestelling (CvI).
- De leerling zit (nog) niet in een indicatietraject.

- De leerling staat in principe nog ingeschreven op de laatst bezochte school. Van deze school wordt verwacht dat zij medewerking verleent aan het leveren van een onderwijskundig rapport en andere relevante gegevens.

Kenmerken van de regeling:

- Het primaire doel is de leerling weer te laten wennen aan school en het bepalen van een passende onderwijsplek voor de thuiszitter binnen het reguliere of speciaal onderwijs.
- De leerling doorloopt een programma op maat van maximaal zestien weken, waarbij de nadruk ligt op het leren omgaan met dagritme en regelmaat en minder op het continueren van het onderwijs programma.
- Aanmelden gebeurt door de leerplichtambtenaar bij de Herstart-coördinator van het betreffende REC cluster4.
- Voor deelname aan Herstart stelt de leerplichtambtenaar een verklaring op waaruit blijkt dat de leerling langer dan vier weken niet naar school gaat en wat hiervan de reden is.
- In een overeenkomst stemmen ouders (én de leerling, indien ouder dan 12 jaar) in met deelname aan Herstart en het doorlopen van een indicatietraject via een CvI, indien noodzakelijk.
- De regeling biedt zowel ruimte voor een binnenschoolse (regulier of speciaal onderwijs) als bovenschoolse Herstart-voorziening op een aparte locatie. Ook individuele trajecten behoren tot de mogelijkheden. Invulling hiervan is afhankelijk van de leerling en variabel per REC.

REBOUND

De Reboundvoorziening is een structurele basisvoorziening voor gedragsmoeilijke leerlingen in het regulier voortgezet onderwijs. Het gaat dan om grensoverschrijdend gedrag, bijvoorbeeld zeer brutaal en uitdagend gedrag, veel spijbelen, korte lontjes enzovoort. De leerlingen krijgen een tijdelijk (relatief kortdurend), niet-vrijblijvend programma aangeboden om binnen een afgebakende periode hun schoolloopbaan te vervolgen op de eigen school of een andere school in het regulier voortgezet onderwijs. Aanmelding van de leerling gaat via het ZAT (zorg- en adviesteam) van de school bij het samenwerkingsverband voortgezet onderwijs. Dit samenwerkingsverband draagt de formele verantwoordelijkheid voor de Reboundvoorziening

Kenmerken van de doelgroep en criteria en voorwaarden voor plaatsing:

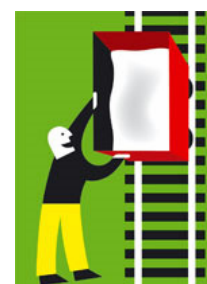
- De leerling zit op een school voor regulier onderwijs.
- De leerling heeft een grens overschreden of dreigt deze te overschrijden wat betreft zijn of haar gedrag en handhaving op school.
- De leerling hoort niet thuis op een REC-school binnen cluster4 - Rebound is geen overbruggingsperiode/ wachtkamer voor speciaal onderwijs - of een gesloten jeugdinstelling van jeugdzorg of justitie.
- Deelname aan het programma is niet vrijblijvend en gebeurt zo nodig met dwang, in samenspraak met de leerling en de ouders. De leerlingen moeten gemotiveerd zijn (of kunnen worden) om hun opleiding in het regulier

onderwijs te vervolgen.

- De leerling blijft ingeschreven op zijn of haar school voor voortgezet onderwijs, die verantwoordelijk blijft voor het onderwijsprogramma en de voortgang van het leerproces (inclusief toetsing van de leerstof).

Kenmerken van de regeling:

- Het primaire doel is terugkeer naar het regulier onderwijs, bij voorkeur de eigen school.
- De verblijfsduur in de Reboundvoorziening is maximaal drie maanden.
- Het Reboundprogramma richt zich op motivatie- en gedragsverandering, herstel van de verhoudingen, verbetering van de leerhouding en het inhalen van onderwijsachterstanden, waar nodig ondersteund door inzet van jeugdzorg, maatschappelijk werk en/of opvoedingshulp.
- Aanmelding van de leerling gaat via (het zorg- en adviesteam van) de school bij het samenwerkingsverband voortgezet onderwijs.
- De regeling schrijft geen standaardprogramma voor en biedt ruimte voor schoolinterne en bovenschoolse programma's en samenwerking met regionale, aanpalende onderwijs- en zorgpartner en overheden in de regio.

OP DE RAILS

Op de Rails helpt leerlingen die dreigen te ontsporen. Hun gedrag op school vormt een bedreiging voor de veiligheid van leerkrachten, medeleerlingen, en/of henzelf. Omdat het gedrag van deze leerlingen niet direct is te verklaren vanuit een te diagnosticeren gedragsstoornis, komen ze in eerste instantie niet in aanmerking voor speciaal onderwijs cluster 4. Om te voorkomen dat ze niet meer naar school kunnen en om de veiligheid op school weer te verbeteren is dit programma ontwikkeld.

Kenmerken van de doelgroep en criteria en voorwaarden voor plaatsing:

- De leerling is direct afkomstig uit het regulier onderwijs.
- De leerling brengt de veiligheid op school in gevaar. Dit betreft de veiligheid van de medeleerlingen, de leerkrachten en/of zichzelf.
- De leerling heeft ernstige gedragsproblemen die op het moment van aanmelding bij Op de Rails niet te herleiden zijn tot een geclassificeerde stoornis.
- De leerling heeft geen geldige indicatie van een Commissie voor Indicatiestelling (CvI).
- De leerling is niet aangemeld bij een CvI.
- De leerling is in principe 10 jaar of ouder. In speciale gevallen mag hiervan worden afgeweken.
- Voor de leerling is (of wordt binnen een maand na aanmelding bij Op de Rails) een dossier beschikbaar gesteld door de (reguliere) school van

herkomst. Dit dossier bestaat minimaal uit een onderwijskundig rapport, een historisch overzicht en verslagen van relevant onderzoek.

- De leerling wordt uitgeschreven bij het regulier onderwijs als op de Rails start.

Kenmerken van de regeling:

- Het primaire doel is terugkeer naar een school voor regulier onderwijs. Als dit niet mogelijk is, wordt gezocht naar een andere passende onderwijsplek.
- De verblijfsduur is afhankelijk van de ontwikkeling en de resultaten, maximaal twaalf maanden.
- De nadruk ligt op een combinatie van het reguleren van het gedrag, het aanleren van sociale vaardigheden en het continueren van het onderwijsprogramma.
- Aanmelding geschiedt door de samenwerkingsverbanden regulier onderwijs bij de Op de Rails-coördinator van het betreffende REC.
- Ieder deelnemend samenwerkingsverband regulier onderwijs sluit een overeenkomst met het betreffende REC. Ieder deelnemend REC heeft een overeenkomst gesloten met de WEC-raad.
- Een samenwerkingsverband bepaalt of een leerling wordt aangemeld bij de Op de Rails-coördinator in de regio. De coördinator consulteert zo nodig de projectleiding om plaatsing te valideren.
- De regeling biedt zowel ruimte voor een binnenschoolse (regulier of speciaal onderwijs) Op de Rails-voorziening als voor een bovenschoolse voorziening op een aparte locatie.
- Ook individuele trajecten behoren tot de mogelijkheden. Invulling hiervan is variabel per REC.

Bovenstaande programma's zijn ontwikkeld voor leerlingen met moeilijk gedrag in het reguliere onderwijs. Geen van deze drie programma's is voor leerlingen in het cluster4onderwijs. Ik vraag mij af hoe dit kan en waarom deze leerlingen geen gebruik kunnen maken van projecten als Herstart, Rebound en Op de Rails. Juist een project als Rebound zou er moeten zijn voor leerlingen uit het cluster4 onderwijs omdat, wanneer het even niet meer gaat op school, er voor hen helemaal niets is.

Ik heb er niet achter kunnen komen hoe het kan dat geen van bovenstaande projecten niet voor cluster4leerlingen is, terwijl ze wel allemaal (mede) worden uitgevoerd door regionale expertisecentra. Op 16 april j.l. was ik op de noordelijke leerplichtdag en daar werd een workshop gegeven over de samenwerking van Rebound, Op de Rails en Herstart. De medewerker van Renn4 die de workshop gaf, kon niet aangeven waarom de projecten niet geschikt zijn voor cluster4leerlingen.

Ik denk dat juist cluster4leerlingen die een tijd thuis hebben gezeten baat kunnen hebben bij een van de projecten. Dat Op de Rails in het bijzonder opgezet is voor leerlingen die binnen het reguliere onderwijs een gevaar voor de omgeving zijn geworden kan ik mij voorstellen dat ze dit project graag voor het reguliere onderwijs willen houden. Een programma als Rebound zou naar mijn mening erg geschikt zijn voor leerlinge van cluster4onderwijs. De leerlingen zijn dan even in een andere omgeving. Het Reboundprogramma richt zich op motivatie-en gedragsverandering, herstel van de verhoudingen, verbetering van de leerhouding en het inhalen van onderwijsachterstanden, waar nodig ondersteund door inzet van jeugdzorg,

maatschappelijk werk en/of opvoedingshulp. Dit is denk ik wat leerlingen die dreigen uit te vallen goed kunnen gebruiken, ook met cluster4 indicatie. Er zou ook een aparte Reboundvoorziening, speciaal voor leerlingen met cluster4 indicatie, kunnen worden opgezet.

ONDERWIJSZORGARRANGEMENTEN

Na lang zoeken en de hoop bijna te hebben opgegeven stuitte ik op projecten zoals ik er hieronder een ga beschrijven. Door heel Nederland zijn er op dit moment proeven gaande wat betreft onderwijszorgarrangementen. Onderwijszorgarrangementen in REC cluster4scholen zijn bedoeld voor leerlingen die vanwege hun complexe problematiek naast het onderwijs extra ondersteuning nodig hebben. Dit om te voorkomen dat ze thuis komen te zitten.

Voorbeeld:

In Middelburg is een project voor niet schoolgaande jeugd georganiseerd genaamd "Het Traject" (www.hettraject.nl) Ik wil hier graag wat over vertellen, omdat het een goed voorbeeld is voor een mogelijke oplossing.

Kenmerkend voor de aanpak binnen Het Traject is de integratie van een onderwijsaanbod en een zorgaanbod vanuit de jeugdhulpverlening. Via een intensieve begeleiding wordt dit aanbod integraal gerealiseerd. De behoefte aan een aanbod zoals Het Traject dit biedt, is voortgekomen uit de praktijk, namelijk het ontbreken van opvangmogelijkheden voor de deelnemers. Het Traject ziet in de combinatie van onderwijs en zorg de mogelijkheid om de school als vindplaats te laten functioneren voor risicodeelnemers waarbij jeugdzorg zo dicht mogelijk bij de normale leefwereld van de deelnemer wordt aangeboden. Het Traject probeert hiermee, naast onderwijsuitval, uithuisplaatsing of jeugdcriminaliteit te voorkomen.

Aanleiding en probleemstelling

Het initiatief om te komen tot een daghulpprogramma voor niet-schoolgaande jeugd is afkomstig van de Provincie Zeeland. De Provincie heeft de Stichting Agogische Zorgcentra Zeeland (AZZ) verzocht om een voorziening op te zetten voor niet schoolgaande jeugd. De stichting heeft een school als partner gevonden. Dit is belangrijk, omdat de jongeren op deze manier ingeschreven kunnen worden op een school. De jongeren voldoen zo aan de leerplichtwet en door het aanbod via het onderwijsprogramma wordt ook aan de inhoudelijke kant tegemoet gekomen. Dit betekent dat voor de medewerkers van Het Traject een dubbele opdracht is gegeven: het bieden van een geïntegreerd onderwijs - hulpverleningsaanbod en daarbij het ontwikkelen van deze nieuwe vorm van opvang, waarbij de werkwijze dient te worden vastgelegd en ingepast in bestaande wet- en regelgeving.

De doelstelling is de deelnemers door middel van een onderwijszorgarrangement voor te bereiden op een vorm van onderwijs. Hierdoor wordt hun de mogelijkheid gegeven zich staande te houden in de maatschappij.

De ontwikkelingstaken in het kader van de doelstellingen zijn gericht op:

- grotere zelfredzaamheid, zelfstandigheid, sociale vaardigheden.
- bereiken van een maximaal haalbaar niveau
- voorbereiding op verdere scholing door middel van een scholingswerk/stagetraject.

- goede afstemming tussen school, gezin en jeugdhulpverlening ter voorkoming van uithuisplaatsing en jeugdcriminaliteit.

De toelatingscriteria zoals Het Traject deze geformuleerd heeft, zijn:

- leerplichtige leeftijd.
- leeftijd vanaf 14 jaar.
- (minimaal) verstandelijk gemiddelde capaciteiten.
- een ontwikkelingsachterstand, blijkend uit een leerachterstand van minimaal drie of meer jaar op alle schoolvakken.
- sociaal-emotionele problemen, zich uitend in gedragsproblemen, vaak als gevolg van gebrek aan sociale vaardigheden, door onvoldoende inzicht in sociale situaties. De gedragsproblemen manifesteren zich thuis, op school, als in de vrije tijd en wijzen in de richting van een gedragsstoornis, zoals omschreven in de DSM-IV en passend binnen de criteria voor toelating binnen een cluster4school.
- er is / er komt een behandelrelatie in de jeugdhulpverlening.
- er kan geen sprake zijn van ernstige verslavings- en/of psychiatrische problematiek.
- er is behoefte aan een niet schools georganiseerd onderwijsaanbod.

In de praktijk blijkt dat de gezinnen waaruit de jongeren komen, vaak de hulpmijdende in plaats van hulpzoekende gezinnen zijn. De diverse probleemgebieden maken dat er sprake is van deelnemers met complexe problematiek en met een diversiteit aan hulpvragen. De doelgroep wordt gekenmerkt door gedragsproblemen op basis van emotionele, gedrags- of ontwikkelingsstoornissen. De deelnemers die Het Traject bezoeken kenmerken zich doorgaans door een laag zelfbeeld en weinig geloof in eigen kunnen. De schoolcarrière is afgebroken en gekleurd door veel conflictueuze situaties.

GOEDE RESULTATEN PROEFPROJECTEN ONDERWIJSZORGARRANGEMENTEN

Er zijn meerdere proefprojecten met onderwijszorgarrangementen geweest naast het project wat ik hierboven beschreven heb. De goede resultaten geef ik hieronder weer. (Garant, 2005)

- Zeer moeilijk plaatsbare leerlingen profiteren aantoonbaar van een gezamenlijk aanbod van zorg en onderwijs.
- Voor nagenoeg alle betrokken kinderen kon onderwijsdeelname of arbeidstoeleiding gerealiseerd worden en is schooluitval voorkomen.
- Scholen rapporteren toename van taakgericht gedrag in de onderwijsleersituatie en betere leerresultaten van kinderen. In de hulpverlening aan kinderen kan doelgerichter gewerkt worden aan ontwikkelingsstimulering en gedragsbeïnvloeding.
- De uren onderwijsdeelname van betrokken kinderen konden uitgebouwd worden en het aantal time-outmomenten en de ontheffingen voor onderwijs nemen sterk af.
- Ook kinderen die al langere tijd geen onderwijs volgen worden door de geboden onderwijszorgarrangementen in staat gesteld te participeren in de scholen.
- De onderwijs-zorgarrangementen bieden betere consultatiemogelijkheden

voor leerkrachten, zorgen voor betere werkcondities voor leerkrachten en medeleerlingen en versterken de draagkracht van de school.

- Hulpverlening via school blijkt een goede manier om gezinnen waar moeilijk toegang toe te krijgen is, te bereiken. De onderwijs-zorgarrangementen waar een training in de schoolsituatie wordt aangeboden sluit aan bij de behoefte van ouders en leerkrachten en versterkt de motivatie van ouders voor hulpverlening.

AANDACHTSPUNTEN EN VOORWAARDEN ONDERWIJS ZORGARRANGEMENTEN

Ik ben erg enthousiast geworden van onderwijszorgarrangementen. Het lijkt er op dat er eindelijk iets speciaal voor cluster4leerlingen wordt ontwikkeld. Wat ik goed vind aan deze projecten is dat het specifiek inspeelt op de problematiek van de doelgroep. Mijn kritiek op bovenstaand project is dat een jongere die eraan wil meedoen minimaal een leerachterstand van 3 jaar moet hebben. Ik heb ervaren in mijn stage bij leerplicht dat dit vooral bij jongeren met ernstige gedragsproblemen vaak het geval is. Maar wat nu als dit niet het geval is?

Hieronder geef ik nog enkele voorwaarden en aandachtspunten weer uit het stuk over de proefprojecten van onderwijszorgarrangementen (Garant, 2005)

- Het vormgeven van onderwijszorgarrangementen is een intensief en tijdrovend proces.
- Het ontwikkelen van een gezamenlijke visie en aanpak is erg belangrijk.
- De inhoudelijke invulling van het onderwijs zorgarrangement hangt af van de mate waarin iemand tot volledige participatie in het onderwijs wordt geacht. Wanneer er sprake is van structureel ontbrekende leervoorwaarden is zorg of behandeling het belangrijkste uitgangspunt. Het arrangement biedt dan een ondersteunende context die participatie in het speciaal onderwijs stimuleert.
- Voorafgaand aan het aanbod in het onderwijs zorgarrangement is het belangrijk een duidelijk beeld van de problematiek en de benodigde aanpak te krijgen. Een gezamenlijke observatie(groep) is hier ideaal voor.
- Onderwijszorgarrangementen vereisen een ontwikkeling van een nieuw pedagogisch-didactische aanpak. Dit geldt vooral voor leerlingen met een verstandelijke beperking en gedragsproblematiek.
- Er moet ook een stuk versterking van de gezinssituatie opgenomen worden in het programma. Dit kan variëren van het stimuleren van ouderbetrokkenheid tot gezinsbegeleiding
- Delen van zorg als crisisopvang, time-out module en naschoolse opvang blijken belangrijke mogelijkheden om de aanpak verder te verbeteren.
- Om wat geleerd is tijdens het programma zo optimaal mogelijk te integreren in de onderwijsleersituatie moeten de arrangementen voorzien in integratie van de zorg- en onderwijsleersituatie of in een nazorg traject.
- Om onderwijszorgarrangementen te laten blijven bestaan in de toekomst is steun van lokale en landelijke overheden belangrijk.

SCHOOLMAATSCHAPPELIJK WERK (KLEIN HANEVELD, N. 2004)

De uiteindelijke vraag die ik beantwoord wil hebben in dit onderzoek is wat de meerwaarde van het schoolmaatschappelijk werk in het hele verhaal nu is. Ik heb in paragraaf 4 van hoofdstuk 1 beschreven wat de taken van het schoolmaatschappelijk werk zijn. Hieronder wil ik nu als resultaat laten zien wat een

schoolmaatschappelijk werker specifiek kan betekenen voor een school, ouders en leerling in het geval van (dreigende) schooluitval.

In het contact tussen ouders en school kan schoolmaatschappelijk werk van groot belang zijn. Wanneer ouders en school alleen hun eigen probleemdefinitie als juist verklaren en geen oog hebben voor de andere partij is het belangrijk dat er een partij is die daarin bemiddelt. Het schoolmaatschappelijk werk kan in zo'n situatie als bemiddelaar laten zien wat het belang is van een gezamenlijk zicht op het probleem van de jongere en een goede communicatie hierover. Ook kan het schoolmaatschappelijk werk bijdragen aan het signaleren en onderzoeken van probleemgedrag bij jongeren. Een schoolmaatschappelijk werker kan een kijkje nemen in de thuissituatie en met ouders in gesprek gaan. Zo kan onderzocht worden welke elementen het probleem van de jongere veroorzaken, in stand houden en/of verminderen. Wanneer een leraar erachter komt dat hij een leerling misschien anders aan zou moeten pakken kan het schoolmaatschappelijk werk hem hierbij ondersteunen. Ook kan de schoolmaatschappelijk werker samen met de leraar bekijken of er meer contact met de ouders zou moeten komen om de aanpak op school en thuis op elkaar af te stemmen.

Samenwerken met andere disciplines is ook een belangrijke taak van het schoolmaatschappelijk werk. Alleen al in de school zelf zijn verschillende disciplines aanwezig, die samen deel uitmaken van een multidisciplinair team. In dit team zitten intern begeleiders, vertrouwenspersonen, schoolartsen, leerplichtambtenaar met vaak als voorzitter een zorgcoördinator. Iedereen kijkt met een andere invalshoek naar het probleemgedrag van een jongere. Wanneer de hulpvraag van een gezin/jongere erg complex is kan de schoolmaatschappelijk werker doorverwijzen naar een andere instantie. In zo'n geval kan de schoolmaatschappelijk werker wel optreden als casemanager. Vooral in situaties waarin veel verschillende hulpverleningsinstanties betrokken zijn is een casemanager hard nodig. De casemanager zorgt ervoor dat niemand langs elkaar heen werkt en iedereen op de hoogte is van de actuele situatie. Een schoolmaatschappelijk werker heeft kennis van de sociale kaart en heeft korte lijnen met hulpverleningsinstanties. Een goed netwerk is heel handig als schoolmaatschappelijk werker. Wanneer je weet waar je moet zijn en bij wie je het snelste terecht kan, kun je in een crisissituatie snel iets regelen voor een jongere en het gezin.

Bij het uitvoeren van onderwijszorgarrangementen kan een maatschappelijk werker ook veel betekenen. Het is belangrijk dat er goede afstemming tussen school, gezin en jeugdhulpverlening is. Een maatschappelijk werker kan hierin de rol van casemanager op zich nemen.

INLEIDING

Het praktijkonderzoek heb ik in twee gedeeltes gedaan. Het eerste gedeelte van het praktijkonderzoek bestaat uit interviews met ex-thuiszitters. Het tweede gedeelte bestaat uit interviews met professionals: een orthopedagoog van Renn4, een schoolmaatschappelijk werker en een zorgcoördinator.

INTERVIEWS MET TWEE EX-THUISZITTERS

In eerste instantie wilde ik veel meer interviews met (ex-)thuiszitters gaan doen, zodat ik een breed beeld zou kunnen weergeven van hoe het met de thuiszitters in Emmen gesteld is. Uiteindelijk is dit niet gelukt op de manier waarop ik het wilde. Het bleek moeilijker dan verwacht om thuiszitters te vinden die mee wilden werken. Ook is vertrouwen erg belangrijk. Daarom heb ik het gehouden bij de jongeren met wie ik zelf in mijn stagejaar contact heb gehad. Dit zijn twee meisjes en een jongen. Met deze jongen stuitte ik op het volgende probleem. Hij zit namelijk sinds kort in het Poortje⁹. Ik vertel daarom over mijn eigen ervaringen met hem.

De aanleiding van dit onderzoek komt voor een deel voort uit mijn eigen ervaringen op de cluster4school in Emmen. Helaas wilde deze school niet meewerken aan het onderzoek. Ik vind het belangrijk om nog een keer te onderstrepen dat de interviews met de ex-thuiszitters ter illustratie zijn. Ik kan niet zeggen dat twee voorbeelden een goed beeld weergeven van alle thuiszitters in Nederland.

Uit de theorie heb ik al veel zaken gehaald die erop duiden dat schoolmaatschappelijk erg belangrijk is en veel kan betekenen op een cluster4school. Maar hoe denken de professionals en ex-thuiszitters daar zelf over?

Voor de interviews met ex-thuiszitters heb ik gekozen voor twee meisjes waar ik zelf in mijn stagejaar veel contact mee heb gehad. Deze twee meisjes zijn naar mijn mening vrij extreme gevallen in de thuiszitters problematiek. De reden dat ik voor deze twee gekozen heb is dat naar mijn idee goed weergegeven wordt hoe ernstig het probleem is. Daarnaast wil ik thuiszitten door schoolweigering ook beschrijven aan de hand van Jordi, een jongen met ernstige gedragsproblematiek die het niet naar zijn zin heeft in het cluster4 onderwijs.

Ik ben er naar mate mijn onderzoek vorderde achter gekomen dat het verhaal zoals hieronder verteld wordt weinig voorkomt. Ik heb wel het vermoeden dat het vaker gebeurt dat een leerling overal tussendoor glipt en niet duidelijk is waar hij is. Allereerst wil ik even kort de casussen uitwerken om een beter beeld bij hun verhaal te krijgen. Na de twee casussen hieronder en het verhaal van beide meisjes erbij zal ik de casus Jordi wat uitgebreider bespreken.

⁹ Het Poortje is een regionale jeugdinrichting voor gesloten & besloten behandeling van jongeren van 12 tot 24 jaar, verdeeld in drie specialisaties, te weten Juvaïd Justitiele Jeugdinrichting (strafrechtelijk), Wilster Intensieve Jeugdzorg (civielrechtelijk) en Portalis Onderwijs en Arbeidstoeleiding (school).

CASUS 1 RONJA¹⁰

Ronja is 15 jaar als ze thuis komt te zitten van school. Ze is in conflict met haar docent en deze wil haar geen les meer geven. Voorafgaand aan het thuiszitten is ze meerdere malen geschorst. Ronja mag nog een keer per week na schooltijd naar school komen om huiswerk te krijgen en dit na te laten kijken. Dit gaat erg moeizaam, omdat de relatie met de docent ernstig beschadigd is.

In eerste instantie vindt Ronja het niet erg dat ze thuiszit, ze ziet het meer als vakantie. Later beseft ze dat haar toekomst erg onzeker is, omdat ze niet weet of een andere school haar aan zal nemen.

CASUS 2 SIMONE¹¹

Simone heeft de eerste klas van de middelbare school op het reguliere onderwijs doorgebracht, ze is zelfs een niveau omhoog gegaan omdat ze te gemakkelijk door de lesstof ging. Op een gegeven moment begon Simone thuis onhandelbaar gedrag te vertonen en is het zelfs zo ver gekomen dat ze opgenomen moest worden in een crisisopvang, omdat het niet meer ging thuis. Volgens ouders en Simone waren er toen op school nog geen problemen. Toen Simone weer thuis was na een paar weken trok school aan de bel. Simone kreeg een Time-out. De school wilde haar toen niet meer terug hebben. Bij de Time-Out is Simone ook weggestuurd.

Na een half jaar thuis gezeten te hebben gaf iemand de suggestie dat ze het konden proberen bij Renn4. Via de leerplichtambtenaar heeft Simone toen voorrang gekregen om daar geplaatst te kunnen worden.

Simone zit in dezelfde klas als Ronja. Ze zijn op dat moment vriendinnen en zetten de hele klas op stelten. Simone zei dat als mensen zeiden dat ze gek was, ze zich ook wel zo ging gedragen. Voor Simone geldt hetzelfde verhaal als voor Ronja, na enkele schorsingen kwam ook zij weer thuis te zitten. Simone was heel kwaad op de docente.

THUIS?

De reden dat deze meisjes thuis zaten was dat ze in de klas onhandelbaar gedrag vertoonden en steeds meer in conflict kwamen met de docent.

De situatie is erg complex, omdat school deze meisjes eigenlijk van school heeft gestuurd. Ze mochten eens in de week langskomen om huiswerk te halen en na te laten kijken. In het begin vonden beide meisjes het niet naar school gaan erg leuk. Het voelde toen meer als een soort vakantie. Dit gevoel was snel over toen ze beseften dat ze niet wisten hoe de toekomst eruit zou zien. In het begin gingen ze allebei ook nog een keer per week naar school om hun huiswerk te laten nakijken. Dit leverde erg veel stress op, omdat het contact met de docente erg stroef liep.

Ik ging wekelijks met Ronja naar school om haar te ondersteunen. Een andere reden waarom ik mee ging was dat Ronja vaak in conflict raakte met de docent. De docente kwam regelmatig met beschuldigingen over zaken die ze had gehoord van andere leerlingen. Een keer ging het over een vermoeden van drugsgebruik en toen Ronja een keer een hoog cijfer haalde op een toets, beschuldigde de docente haar ervan dat ze vast de antwoorden had opgezocht of een spiekbrieven bij zich had.

¹⁰ Ronja is een fictieve naam in verband met privacy.

¹¹ Simone is een fictieve naam in verband met privacy.

Deze beschuldigingen waren niet gebaseerd op feiten en klopten ook niet. Ronja maakte haar toetsen apart in een kamertje waar ze niet de mogelijkheid had om antwoorden op te gaan zoeken. Een spiekbrief leek mij persoonlijk erg onwaarschijnlijk, omdat Ronja geen idee had wat voor vragen er gesteld zouden worden. Simone ging ook voor haar huiswerk naar school, maar ze voelde zich er soms zo rot door dat ze van haar moeder niet altijd hoefde.

Ronja geeft aan dat ze voornamelijk structuur op school miste. Er was ook weinig vertrouwen met de docente. Al vanaf het begin had ze moeite met de docente en dit werd alleen maar erger. Simone vond het achteraf heel erg dat ze altijd konden doen waar ze zelf zin in hadden. Als ze ergens geen zin in hadden dan deden ze het gewoon niet en dat werd getolereerd. Naar de mening van beide meisjes en hun ouders heeft school weinig actie ondernomen. Beter gezegd helemaal geen actie. Er zijn in het begin van het schooljaar wel gesprekken geweest, maar er kwam geen oplossing. Op de school liep ook niet alles zoals het lopen moest. Volgens de ouders van beide meisjes heeft school geen verantwoordelijkheid genomen. De moeder van Ronja heeft halverwege het schooljaar een officiële klacht ingediend bij Renn4, maar hier is nooit een reactie op gekomen.

HULPVERLENING

Ronja heeft al jaren een PGBer, omdat ze dyscalculie en dyslexie heeft. Deze PGBer was vroeger haar docent en aan haar heeft ze veel steun. Ongeveer halverwege het schooljaar kregen Ronja en moeder ook hulp in de vorm van multi-systeem therapie(MST)¹² In het begin vond ze dit maar niks, maar naar mate er meer vertrouwen ontstond, ging het beter. Uiteindelijk hebben moeder en dochter beiden veel gehad aan deze vorm van hulpverlening.

Simone heeft van verschillende instanties hulp gehad. Ze is een tijd naar daghulp geweest, heeft op de Rebound gezeten, heeft onderzoeken laten doen bij Accare (kinder- en jeugdpsychiatrie) In huis hebben ze ook verschillende vormen van hulpverlening gehad. Moeder heeft hier wel veel baat bij gehad, maar baalde ervan dat er steeds weer iemand anders kwam.

Als ik kijk naar hoe beide meisjes de hele situatie ervaren hebben is voor hen beide het ergste dat er zo weinig naar hen is omgekeken. Voornamelijk de school heeft nauwelijks iets gedaan. De communicatie liep erg slecht.

De moeder van Ronja heeft bijvoorbeeld een klacht ingediend bij de school; hier heeft zij nooit een reactie op gehad. Wat de meisjes op school voornamelijk misten was regelmaat en structuur in de klas. Ze bepaalden zelf wat ze gingen doen die dag. Was het mooi weer, dan zaten ze de hele dag buiten in de zon. Wilden ze een sigaretje roken, dan deden ze dat. Als ze ergens geen zin in hadden, deden ze het gewoon niet. Het maakte allemaal niets uit.

Het ergste aan het thuiszitten vonden beiden de onzekerheid over de toekomst. En daarna de verveling, omdat ze niks te doen hadden. Beide meisjes hadden tijdens de periode dat ze thuis zaten nauwelijks dagbesteding. De moeders zorgden wel voor een beetje regelmaat door elke morgen om dezelfde tijd op te staan.

¹² MST richt zich op het voorkomen van een (her)plaatsing in een justitiële jeugd -inrichting van een jongere met antisociaal gedrag door competentievergroting van het gezin. Zo worden ouders geleerd en geholpen de jongere succesvol te (bege)leiden in het gezin, op school, in de buurt en in de vrije tijd (de Viersprong, 2008)

Bij Ronja zaten regelmatig vriendinnen op de bank als ik langs kwam. Dit waren vaak ook meisjes die niet naar school gingen en ze zochten een plek om te "hangen". Deze meestal tijdelijke vriendinnen kwamen dan een tijdje lang erg vaak en daarna niet meer. Verder gingen de meeste leeftijdsgenootjes gewoon naar school, onder schooltijd is er dus niemand om mee op te trekken en dan ben je op jezelf aangewezen. Hierdoor misten beide meisjes wel een hoop sociale contacten. Ook Simone had hiermee te maken. Haar vriendinnen gingen ook gewoon naar school. Gelukkig is er tegenwoordig MSN, zo hielden de meisjes contact met iedereen.

Het gaat nu heel erg goed met beide meisjes. Op dit moment volgt Simone de kappersopleiding en Ronja is begonnen op het MBO, niveau 1. Ze loopt stage op een kinderdagverblijf, iets wat ze altijd al wilde, en het gaat heel goed.

Simone kon, doordat ze geen cluster4indicatie had naar het programma "Op de Rails". De docente daar heeft haar erg geholpen. Deze vond ook dat zij niet op haar plek zat en heeft veel voor haar geregeld zodat ze naar de kappersopleiding kon. Ze hoefde bijvoorbeeld ook maar halve dagen naar "Op de Rails", omdat de docente vond dat het heel erg goed ging.

Met behulp van leerplicht en haar multi-systeem therapeute is in overleg met het Drenthe College gezorgd dat Ronja afgelopen september kon beginnen aan haar MBO opleiding. Dit gaat niet zo gemakkelijk als het klinkt. Er zijn veel afspraken gemaakt, omdat Ronja ernstige gedragsproblemen heeft, PDD-NOS en waarschijnlijk Borderline.

Ronja heeft op dit moment wekelijks contact met een schoolmaatschappelijk werker. Deze helpt haar haar woede te reguleren en leert haar omgaan met situaties die ze lastig vindt. Ze geeft aan hier veel aan te hebben. Sinds ze in september gestart is heeft ze een keer een conflict met een docent gehad, maar dit heeft ze ook in een gesprek weer opgelost. Ronja wordt in januari volgend jaar achttien en wil zich dan meteen laten testen op Borderline. Zo kan ze hier ook meteen medicatie en eventueel hulp voor krijgen.

Simone heeft op dit moment geen behoefte aan hulp. Ze heeft vanaf haar crisisplaatsing zoveel verschillende en dan vooral negatieve ervaringen gehad met hulpverlening; ze wil het liefste de periode afsluiten en verder gaan met haar leven.

CASUS 3 JORDI¹³

De eerste keer dat ik met Jordi in aanraking kom, is hij nog maar 12 jaar. Moeder belt 's morgens om te vertellen dat ze Jordi niet naar school krijgt. Hij wil niet meer, omdat hij van zijn docent zijn hoofdband niet meer op mag houden in de klas. Dit mocht eerst wel. Om erachter te komen wat er precies aan de hand is, besluit ik op huisbezoek te gaan. Jordi is een heel stoere jongen en hij gedraagt zich alsof hij al wat ouder is. Hij is druk bezig met meisjes en wil ook al uitgaan. Hij blijft daarom soms 's nachts weg van huis. Jordi blijft in eerste instantie volhouden dat hij niet naar school wil om de hoofdband. Later vertelt hij ook dat hij zijn klasgenoten allemaal "mongolen" vindt en de school niet leuk vindt. Tijdens een tweede huisbezoek praat ik met Jordi over mogelijkheden voor een andere school, maar die blijken er eigenlijk niet te zijn. Jordi heeft een forse leerachterstand, omdat hij op school nauwelijks tot leren komt. Dit terwijl hij een behoorlijk hoog IQ heeft (boven de 100)

¹³ Jordi is een fictieve naam in verband met privacy.

Nadat hem meerdere malen verteld wordt dat hij leerplichtig is en dus naar school moet dreig ik met een proces-verbaal. Jammer genoeg maakt dit geen enkele indruk. Ik besluit dan ook samen met mijn stagebegeleider dat er geen proces-verbaal wordt opgemaakt. In dit geval schieten we er niks meer op, omdat het niet zal helpen hem naar school te krijgen. Verplichte hulpverlening op laten leggen is ook niet nodig; er is genoeg hulpverlening in het gezin. Het is nu eerst afwachten wat er qua hulpverlening kan gebeuren. Al vrij snel daarna krijg ik te horen van moeder dat Jordi door de politie is opgepakt en naar een jeugdinstelling is gegaan. De reden dat hij daarheen kon is dat hij zijn zusje had geslagen, toen er plek vrij was kon hij er meteen heen. Dit was het einde van het schooljaar en ook het einde van mijn stagejaar.

In november vroeg ik mijn stagebegeleider hoe het ging met Jordi, omdat ik hem graag wilde interviewen voor dit onderzoek. Op dat moment ging het heel goed. Hij zat op de Ambelt en hij had het daar volgens mijn stagebegeleider naar zijn zin. Toen ik in maart toe was aan de interviews met de jongeren en ik moeder belde vertelde zij mij dat hij sinds kort in het Poortje zit. Ik vind het heel jammer dat het zo ver heeft moeten komen. Jordi had het helemaal niet naar zijn zin op school, maar er was niemand om hem te helpen hiervoor een oplossing te vinden. Jordi begon steeds meer en harder tegen alles aan te schoppen. Ik zie het als een manier om te laten zien dat hij het niet eens is met zijn situatie. Er was eigenlijk niemand die iets voor hem kon doen. Een onderwijszorgarrangement zou perfect zijn voor Jordi. Intensieve hulpverlening en tijd om zijn achterstanden in te halen. Het liefst zou Jordi naar een dansschool gaan. Maar dat zit er voorlopig nog niet in.

Met dit voorbeeld wil ik een paar dingen duidelijk maken. Allereerst dat het belangrijk is om te luisteren naar wat een leerling zelf wil. Daarnaast ook dat niet iedereen geschikt is voor clusteronderwijs. Deze jongen heeft het niet naar zijn zin en gaat zich daardoor nog meer misdragen dan dat hij al deed.

INTERVIEWS PROFESSIONALS

Dit tweede gedeelte van het praktijkonderzoek bestaat uit interviews met een orthopedagoog van Renn4: Mevr. A Hoogendorp, een schoolmaatschappelijk werker van de Ambelt: Mevr. Mevr. Aalbers en de zorgcoördinator van de Ambelt Dhr. Kroon. Ook heb ik de mening en ervaringen van mijn stagebegeleider: Mevr. Ziengs, leerplichtambtenaar van de gemeente Emmen meegenomen. De Ambelt is een school voor speciaal onderwijs. Deze school heeft in totaal 37 locaties in Zwolle, Apeldoorn, Meppel, Deventer, Steenwijk, Hardenberg en Nunspeet. Het interview met de orthopedagoog van de Van der Reeschool/Renn4 heb ik kunnen doen voordat Renn4 mij liet weten niet mee te willen werken.

Hieronder wil ik uitwerken wat de scholen mij zelf verteld hebben over wat zij doen om uitval te voorkomen in samenwerking met de hulpverlening. Ook heb ik gevraagd wat zij denken wat de invloed van schoolmaatschappelijk werk in deze problematiek is of kan betekenen.

ACTIES SCHOOL

Een belangrijk punt in dit onderzoek is wat een school nu eigenlijk doet wanneer een leerling dreigt uit te vallen, geschorst wordt of bijvoorbeeld zelf niet meer naar school wil.

Op dit moment gebeurt het volgende op de Van der Reeschool: wanneer een leerling geschorst wordt, er dreigt een schorsing te komen of er doet zich een andere problematische situatie door waar uitval uit kan voortkomen, wordt er een knelpuntenprotocol opgestart. Een dergelijk protocol zorgt ervoor dat de school eerst alles gedaan moet hebben om tegen te gaan dat een leerling uitvalt. Een knelpuntenprotocol is een heel uitgebreid boekwerkje, waarin een samenvatting van de probleemsituatie, welke instanties betrokken zijn en een chronologisch overzicht van de voorgeschiedenis (op school) staan.

Op de Ambelt schorsen ze alleen in heel uitzonderlijke gevallen en dan maximaal voor twee dagen. Ze hebben daar veel te maken met leerlingen die uit de band springen. De week voor mijn interview nog is een jongen in gevecht gekomen met een docent. Deze jongen is toen twee dagen geschorst. Op de derde dag heeft de zorgcoördinator het schorsingsgesprek met de ouders gevoerd. Daarin wordt besproken wat de voorwaarden zijn voor de jongen om weer op school te komen. Hij is nu alweer terug op school. Op de Ambelt zijn ze er heel precies in het niet te lang te laten duren.

In dit geval bleken er heel veel problemen te spelen, ook in de thuissituatie. Daarom is BJZ ingeschakeld en is er voorgesteld Family's First¹⁴ in te zetten. "Als er niks gebeurt dan zit je snel weer met dezelfde problemen" zegt Klaas Kroon.

Op de Ambelt is een drugsprotocol, als leerlingen gepakt worden op drugsgebruik/bezit worden ze geschorst. Ze kunnen dan voorwaardelijk terugkeren, een voorwaarde is dat ze contact aangaan met verslavingszorg. Ze krijgen dan verplicht een chill-out traject¹⁵ bij in dit geval Tactus. Verwijdering gebeurt eigenlijk niet; uiteindelijk gaan de jongeren het traject wel aan, al dan niet met forse tegenzin.

Volgens Mevr. Ziengs, leerplichtambtenaar, heeft schorsen geen zin. Op een moment dat een leerling geschorst gaat worden, moet er binnen de school iets zijn wat de leerling opvangt en er meteen mee aan de slag gaat. (schoolmaatschappelijk werk/Jeugdzorg/Reboundvoorziening). Bureau Jeugdzorg zou volgens haar fysiek in de school aanwezig moeten zijn, zodat er eerder indicaties afgegeven kunnen worden en er eerder ingegrepen kan worden. Dit ter voorkoming dat een leerling uitvalt.

KNELPUNTENPROTOCOL EMMEN

Een knelpuntenprotocol zoals dat in Emmen is vormgegeven, klinkt heel duidelijk, omdat de school zo alles wat er gebeurt moet registreren. Het dwingt de school ook om te kijken welke stappen er gezet kunnen worden. Hieronder geef ik een voorbeeld van werken met het knelpuntenprotocol.

¹⁴ Families First is een vorm van intensieve hulpverlening in het gezin, bedoeld voor gezinnen in acute crisissituaties waarbij uithuisplaatsing van kinderen niet meer te voorkomen lijkt.

¹⁵ Chill Out is een programma voor jongeren om verslavingsgedrag te voorkomen. Doelgroep is jeugd in de leeftijd van twaalf jaar tot achttien jaar die risicovol of probleemgedrag vertoont rondom verslaving. Door vroegtijdig in te grijpen draagt Tactus bij aan het terugdringen van verslavingsgedrag.

Het gaat om een leerling die enorm agressieve buien heeft en moeilijk te voorspellen is. Op een dusdanige manier dat hij ook voor andere leerlingen beangstigend is. Op een gegeven moment wordt dat dan een schorsing. Op een dag kwam hij met een stuk hout binnen. Op een dergelijk moment worden de ouders van de leerling gebeld of ze hem kunnen ophalen. In dit geval gaat het om een werkende, alleenstaande moeder. Deze moeder kan hem niet komen ophalen, als het even niet goed gaat op school. Maar hij kon eigenlijk ook niet op school blijven. Dan moet er toch snel actie ondernomen worden.

Op dat moment wordt er een Knelpuntprotocol opgestart. Het dwingt de school om te kijken welke stappen er gezet kunnen worden. In dit geval ging school om tafel met ouders en hulpverleningsinstanties. In dit geval Bureau Jeugdzorg en Leerplicht. Moeder kwam niet opdagen, ze moest werken. Bureau jeugdzorg was al een half jaar niet in het gezin geweest en schrok heel erg van de situatie.

De indruk bij BJZ was dat het wel heel goed ging. Die heeft een nieuw gesprek gehad met moeder en zoon. De orthopedagoge was daar namens school aanwezig. Met de jongen ging het inmiddels wat beter. Er zijn toen duidelijke afspraken gemaakt over zijn gedrag op school en wat te doen als het misgaat. Doordat iedereen weer dezelfde kant opgaat een gesprek heel positief kan worden afgesloten. Het loopt op dit moment goed.

Op de Van der Reeschool probeert de orthopedagoge alle partijen om tafel te krijgen als er iets niet goed gaat. Zo kunnen ze gaan kijken wat er moet gebeuren om iemand weer naar school te krijgen of er juist te houden. Soms houdt dit in dat een jongere een instroomtraject ingaat door bijvoorbeeld te beginnen met een uurtje per dag naar school.

Voor leerlingen die er echt door gedragsproblemen uit springen en daardoor dreigen uit te vallen, heeft de Ambelt een soort samenwerkingsverband met een cluster4school die ook voor een gedeelte werkt vanuit een justitieel kader. Als leerlingen op de Ambelt niet meer handhaafbaar zijn, sturen ze ze door naar die school.

Dhr. Kroon, zorgcoördinator van de Ambelt geeft aan dat het heel individueel bepaald is wat ze kunnen doen wanneer een leerling dreigt uit te vallen. De redenen kunnen zo divers zijn en er zijn zoveel constructies mogelijk dat hij er in algemene zin helemaal niet zoveel over kan zeggen. Hij vindt dat je voor elke leerling een plan op maat moet maken.

Korte lijnen met hulpverleningsinstanties, er bovenop zitten en heel flexibel zijn noemt hij als belangrijke punten in het voorkomen van utval. Hij vindt het ook heel belangrijk wat een leerling zelf aangeeft. Oplossingen waar een jongere zelf niet achter staat, hebben geen zin en zijn niet pro-actief. Dan kun je er tevergeefs energie in blijven steken, maar het zal niet helpen. Op een cursus motiveren deed de docent de volgende uitspraak die mij erg aansprak en hier mooi op aansluit: "gras groeit niet door eraan te trekken"

Mevr. Aalbers, schoolmaatschappelijk werkster op de Ambelt geeft aan dat ze het heel zorgelijk vindt als een kind thuis komt te zitten. Haar ervaring is dan dat er wordt gekeken wat er gedaan kan worden om te zorgen dat een leerling nog wel op school kan blijven. Er is bijvoorbeeld een klas speciaal voor kinderen die even niet

functioneren in de reguliere klas ("Outie" Klas). Daar gaan leerlingen een of twee uurtjes per dag heen. Soms wordt ook geprobeerd dat tijdelijk uit te breiden naar meer uren. Meer tijd voor de leraarondersteuner, of de leerling tijdelijk meer naar gym laten gaan, zijn ook voorbeelden van mogelijke oplossingen. Ze proberen zo creatief mogelijk dingen te bedenken om te zorgen dat een kind wel op school kan blijven. Cluster4 is het laatste in het rijtje. Als het daar niet meer lukt dan is het bijna zeker dat een kind thuis komt te zitten. Steeds blijven overleggen met ouders noemt Mevr. Aalbers ook belangrijk, maar dat is soms ook een probleem. Dat is dan lastig, sommige ouders zeggen: zoek het maar uit.

In zijn functie als zorgcoördinator komen problematische gevallen altijd bij Dhr. Kroon terecht. Hij vindt het belangrijk dat zodra een jongere langere tijd niet naar school gaat, dit direct te melden bij leerplicht. Zijn ervaring is dat hoe langer je wacht, hoe moeilijker het wordt om een jongere terug naar school te krijgen. Zijn eerste actie is dan ook contact opnemen met de leerplichtambtenaar, zodat deze ook actie kan ondernemen. Dan heeft dat in heel veel gevallen succes, vooral in gevallen waarin leerlingen nog maar kort thuiszitten.

Er is altijd meer aan de hand wanneer iemand hardnekkig verzuimt. Het komt nooit zo maar uit de lucht vallen. Ik leg Dhr. Kroon voor wat ik heb meegemaakt in mijn stagejaar. Hij vindt het heel bijzonder dat je vanwege gedragsproblemen in het speciaal onderwijs wordt geschorst, maar dat je toch kan functioneren in het reguliere onderwijs. Heel veel jongeren, valt hem op, hebben een bepaalde weerstand om naar het speciaal onderwijs te gaan. Dan geven ze in gesprekken aan graag terug te willen naar het reguliere onderwijs, en op de Ambelt krijgen jongeren ook de kans om dat te gaan proberen. Soms gaat het wonderbaarlijk genoeg goed.

Het kan volgens Dhr. Kroon ook een heel positieve impuls geven als een leerling het mag proberen op het reguliere onderwijs en in die zin maakt hij daar regelmatig gebruik van. Hij vindt dat leerlingen zo kort mogelijk op het speciaal onderwijs moeten blijven en je ze een kans moet bieden om weer te gaan naar het reguliere onderwijs. Leerlingen worden dan bijvoorbeeld tijdelijk gedetacheerd naar een reguliere school. Ze blijven wel op de Ambelt ingeschreven. Als blijkt dat het goed gaat worden ze overgeschreven en kunnen ze op de andere school blijven.

Een andere oplossing die op de Ambelt gebruikt wordt is proberen om jongeren van 14 of 15 jaar in een BBL traject op het mbo te krijgen. Zo kunnen ze gaan werken of stagelopen en toch een diploma/startkwalificatie halen. Dhr. Kroon vindt dat niet iedereen geschikt is voor onderwijs en ook niet iedereen past in het speciaal onderwijs. Daar moet je volgens hem heel eerlijk in zijn. Er zijn leerlingen die niet passen in het onderwijssysteem. Sommige jongeren zijn constant in conflict met het systeem en daar moet je dan een creatieve oplossing voor zoeken. Er zijn dan mogelijkheden als iemand laten stagelopen, zorgboerderijen en andere opvangmogelijkheden.

REGIE

Een punt waar veel tegenaan gelopen wordt door scholen, is dat niet altijd duidelijk is wie de regie heeft in een situatie. Dit kan leiden tot grote problemen, omdat een snelle aanpak vaak van groot belang is. Een probleem waar de school tegenaan loopt in het voorkomen van thuiszitten.

Een voorbeeld uit Emmen van een situatie waarin niet duidelijk is wie de regie heeft:

Een leerling kwam op school onder invloed van harddrugs. Hij was niet stoned, maar helemaal in de war. Andere leerlingen hadden ook zoiets van wat is hier aan de hand. Voor deze jongen werd knelpuntenprotocol opgestart. Op dat moment is er een gesprek georganiseerd met alle betrokken partijen.

Hier waren veel hulpverlenende instanties bij aanwezig, namelijk: Accare¹⁶, VNN¹⁷, Community Support¹⁸, de wijkagent, (de jongen werd verdacht van dealen), leerplicht en de ouders. In dit gesprek heeft de school zijn zorgen neergelegd. Op dat moment nam niemand de verantwoordelijkheid. Toen zou de VNN kijken wat ze konden doen. Uiteindelijk heeft de orthopedagoge het AMK gebeld. Ze heeft de situatie daar uitgelegd en aangegeven dat niemand actie ondernam. Het AMK zei dat de eerste stap die zij altijd zetten, in dit soort gevallen, kijken of er al hulpverlening is. Het advies luidde; als school weer met de hulpverlening om tafel. Er gebeurde een paar weken niets en toen van de een op andere dag heeft Community Support een 24 uurs crisisplaatsing geregeld. Toen was eigenlijk het probleem opgelost. Maar de communicatie liep niet goed. De school loopt op zo'n moment tegen zijn grenzen aan. De orthopedagoge vindt het erg vreemd dat je een adviesgesprek hebt met het AMK en dat ze eigenlijk niks kunnen doen.

Waar het volgens de orthopedagoge van Renn4 voornamelijk mis gaat is in de communicatie. Mensen vangen volgens haar wel signalen op, maar communiceren deze niet. De lijnen zijn niet duidelijk en het is niet duidelijk via wie iets gaat en wie waar verantwoordelijk voor is. Ze denkt wel dat ze op dit moment een grote slag aan het slaan zijn om hier verbetering in te brengen. Deze orthopedagoge is in september van dit schooljaar gestart op school en zij kent geen problemen zoals ik deze tijdens mijn stagejaar heb meegemaakt.

SCHOOLMAATSCHAPPELIJK WERK

In Emmen zijn ze bezig om schoolmaatschappelijk werk op school te krijgen. Volgens de orthopedagoge wordt dit gemist op school.

Er ligt een vraag voor schoolmaatschappelijk werk. Schoolmaatschappelijk werk zou van grote betekenis kunnen zijn op de Van der Reeschool volgens de orthopedagoge. Alleen al de signalerende functie van maatschappelijk werk wordt belangrijk gevonden. Leraren nemen veel taken op zich, de orthopedagoge noemt ze soms halve maatschappelijk werkers.

Voorbeeld: een jongen werd 's nachts door zijn moeder het huis uit gezet. Hij kwam de volgende dag niet op school en de dag daarna werd hij gebracht door ouders van een vriend. Er moet dan een gesprek plaatsvinden, maar er is eigenlijk niemand om een dergelijk gesprek te doen. Dan moet de docent het zelf doen. Als er een schoolmaatschappelijk werker zou zijn, dan zou die met zulke dingen aan de slag kunnen.

¹⁶ Instantie voor kinder- en jeugdpsychiatrie

¹⁷ Verslavingszorg Noord-Nederland

¹⁸ Community Support is een vorm van ondersteuning in en door de samenleving op alle levensgebieden, zodat mensen met beperkingen en jongeren met problemen een zo normaal mogelijk leven kunnen leiden.

De schoolmaatschappelijk werker van de Ambelt geeft aan dat ze niet zou weten hoe het zou zijn als er geen schoolmaatschappelijk werk is. Zij heeft bijvoorbeeld de ruimte om op huisbezoeken te gaan. Dit is niet standaard, maar in sommige gevallen wel heel belangrijk. Je hebt bijvoorbeeld ook te maken met kinderen die niet thuis wonen, dan heb je ook te maken met een instantie. Voor leerkrachten is het dan lastig wie ze moeten benaderen, wel of niet de ouders. Ook is er soms een voogd in het spel, en hulpverlening. Dat maakt het complex. Dan is het toch wel handig dat het schoolmaatschappelijk werk de taak heeft om de dingen op elkaar af te stemmen. Om een keer in de zoveel tijd om tafel te gaan zitten om te kijken hoe het gaat. Binnen de commissie van begeleiding (CVB) komen vragen van leraren binnen. Zij geven aan wat moeilijk is. In de CVB wordt dan bekeken wie ermee verder gaat. Als het probleem met de thuissituatie of hulpverlening te maken heeft, dan komt het bij het schoolmaatschappelijk werk. Gedrag in de klas wordt behandeld door de orthopedagoog, soms samen met schoolmaatschappelijk werk.

Schoolmaatschappelijk werk werkt samen met ouders en leerkrachten. Ouders komen daarvoor veel naar school, maar het schoolmaatschappelijk werk kan ook op huisbezoek gaan. Er zijn ook leerlingen die zelf aangeven dat het niet goed gaat. Dit gaat dan vooral om wat oudere leerlingen. Hier wordt dan bijvoorbeeld een keer per week een gesprek mee gedaan. Dat werkt goed ook als vertrouwenpersoon voor de leerling.

Het belang aangeven van schoolmaatschappelijk werk in cluster4onderwijs vindt de schoolmaatschappelijk werkster erg lastig. Ze weet niet hoe het is als het er niet is. Het gaat op de Ambelt nu redelijk goed, maar waar het niet goed gaat zijn ze hard aan het werk. Ze kijken dan of de lijnen goed lopen, of de handelingsplannen goed gaan en of de docent er goed mee bezig is. Het hangt van veel factoren af of het loopt. Als de basis goed is dan krijgt het schoolmaatschappelijk werk alleen te maken met de leerlingen waar het echt slecht mee gaat.

Er speelt nu een geval met een jongetje, dat heel vaak ziek is. Er is een vermoeden dat moeder hem gewoon niet naar school krijgt, dat het onmacht is en ze de strijd niet aan durft te gaan. Het schoolmaatschappelijk werk gaat nu op huisbezoek. Als er geen schoolmaatschappelijk werk zou zijn, zou de teamleider misschien gaan. Maar er is grote kans dat die er geen tijd voor heeft. De schoolmaatschappelijk werker kijkt altijd naar de thuissituatie en de ouders. De schoolmaatschappelijk werkster vindt dit een voordeel van het schoolmaatschappelijk werk. Zij gaat even naast de ouders staan. Ze vindt het erg van belang dat je met de ouders mee kijkt en dat je begrip toont voor hun situatie. Dat je weet dat het zwaar is om een kind met gedragsproblemen op te voeden. Ouders het gevoel geven dat ze altijd bij je terecht kunnen en dat je niet probeert om schuld te leggen vindt de schoolmaatschappelijk werkster ook erg belangrijk. Ze vindt dat je altijd moet meedenken en altijd vanuit de zorg en belang om het kind.

Ze denkt dat maatschappelijk werkers wat meer kaas gegeten hebben van hoe je hiermee omgaat en hoe je dat doet. En dat er ruimte en tijd is om dat op te pakken.

Kennis van de sociale kaart, korte lijnen en makkelijker de weg weten, hoe iets aan te pakken worden ook genoemd. Wanneer ouders aangeven dat het thuis zwaar is kun je daar een stukje verlichting in aanbrenen. Op het cluster4 heb je veel te maken met onmachtige ouders en daar heb je je handen vol aan. Er bovenop blijven zitten is erg belangrijk. Als het op school goed georganiseerd is kun je veel van de problemen

voorkomen. Je kunt een leerling dan het gevoel geven dat je ze in de gaten houdt. Er is controle. Het is niet zo dat je zo maar drie maanden thuis kunt zitten zonder dat er iets gebeurt.

Tijdens mijn jaarstage heb ik gesignaleerd dat er in de gemeente Emmen sprake was van thuiszittersproblematiek onder leerlingen op het cluster4onderwijs. Ook kwam ik erachter dat er op deze school geen schoolmaatschappelijk werker werkt. Met die twee punten ben ik aan de slag gegaan en kwam tot de volgende vraagstelling: Wat kan schoolmaatschappelijk werk betekenen in het voorkomen van thuiszitten?

Om een duidelijk beeld te krijgen van het probleem begon ik deze scriptie met een literatuurstudie. In het eerste hoofdstuk heb ik uitgewerkt wat de feiten en cijfers over thuiszitters zeggen, wat cluster4 inhoudt en met welke problematiek deze jongeren te maken hebben. Verder heb ik aandacht besteed aan de combinatie onderwijs en hulpverlening. Dit is erg belangrijk, omdat cluster4leerlingen veel te maken hebben met hulpverlening.

Tijdens de literatuurstudie stuitte ik al op een aantal antwoorden op deelvragen die ik gesteld heb. Uit het onderzoek van Ingrado (2008) komt een aantal feiten over thuiszitters. Uit de publicaties van Renn4 kon ik al enkele problemen in het voorkomen van thuiszitten aangeven. Renn4 is erg bezig met het voorkomen van schooluitval en het verbeteren van de onderwijszorgstructuur. Ook kon ik de in de literatuur gevonden oplossingen die er nu zijn voor thuiszitten weergeven.

In hoofdstuk 1.1 heb ik de cijfers en feiten uit het onderzoek van Ingrado (Ingrado, 2008) weergegeven. In hoofdstuk 3, resultaten uit de theorie, staan ook een aantal feiten over thuiszitters. Opvallende punten hieruit zijn dat een hoog percentage van de redenen van thuiszitten betreffen gedragsproblematiek, psychisch/psychiatrische problemen en onwelwillendheid van de leerling. Ook de periode van thuiszitten vond ik erg opvallend. Na 3 maanden is ongeveer 30% herplaatst, na 6 maanden ongeveer 50%, na negen maanden 60% en na 12 maanden blijkt 80% herplaatst te zijn. Dit betekent dat er na een jaar nog 20% thuiszit. Dit vind ik erg zorgelijk, omdat het steeds moeilijker wordt om weer naar school te gaan en een geschikte school te vinden.

In hoofdstuk 1.2 en 1.3 heb ik het over wat cluster4 is, de uitgangspunten van Renn4 de organisatie waar het voornamelijk over gaat en over wat voor kinderen er nu op het cluster4onderwijs zitten en wat hun problematiek is. Hoofdstuk 1.4 houdt zich bezig met de combinatie van onderwijs en hulpverlening. Ik vertel hier iets over het belang van de samenwerking tussen onderwijs en hulpverlening en geef de taken en werkzaamheden van het schoolmaatschappelijk werk weer.

In hoofdstuk 2 verantwoord ik mijn methode van onderzoek. Ik vertel hierin wat ik heb gedaan, hoe ik dit heb gedaan en waarom ik dit heb gedaan. Aan het einde van dit hoofdstuk zal ik met kritische blik terugkijken op mijn methode van onderzoek en mijn mening hierover geven.

Hoofdstuk 3 en 4 geven de resultaten van dit onderzoek weer. Omdat dit onderzoek bestaat uit een theoretisch gedeelte en een praktijkgedeelte zal ik in deze conclusie de belangrijkste punten nogmaals naar voren halen en aandacht besteden aan de overeenkomsten van de resultaten uit de theorie en de praktijk.

In de theorie komt duidelijk naar voren dat de kinderen die thuis komen te zitten, te kampen hebben met ernstige gedragsproblematiek. Gevolg hiervan is dat ze moeilijk in de klas kunnen functioneren en daardoor dreigen uit te vallen.

Renn4 geeft zelf aan dat problemen in gebrek aan samenwerking en verschillen in wet- en regelgeving tussen onderwijs- en zorgaanbieders veel voorkomen. Hierdoor komen jongeren soms ook onterecht thuis te zitten. Ook schoolweigeraars kunnen soms lange tijd thuiszitten, omdat er bijvoorbeeld te laat actie ondernomen wordt.

Thuis komen te zitten betekent voor een jongere dat ze praktisch geen dagbesteding hebben. Dit betekent ook dat ze minder sociale contacten hebben en zich vaak vervelen. Voor kinderen op het cluster4onderwijs die het niet redden op school en daardoor thuis komen te zitten komt daar nog bij dat het heel moeilijk is om een eventuele andere school te vinden. Na cluster4 blijft er eigenlijk geen ander onderwijs over. Het niet weten hoe de toekomst eruit zal zien brengt een hoop onzekerheid met zich mee.

Jongeren die thuiszitten hebben behoefte aan iemand die er voor hen is. Die met hen meedenkt en meevoelt en helpt om een oplossing te vinden. De jongeren die ik gesproken heb gaven aan dat school weinig actie ondernam om hen zo snel mogelijk weer op (een) school te krijgen. Ik denk dat een persoon die hierin kan bemiddelen, vanuit de school, voor de leerling erg belangrijk is. Ik denk dat een schoolmaatschappelijk werker hier zeer geschikt voor is. Maatschappelijk werkers kijken vanuit verschillende hoeken naar een probleemsituatie en onderzoeken welke elementen het probleem van de jongere veroorzaken, in stand houden en/of verminderen.

Op de vraag wat er gedaan wordt als een jongere dreigt uit te vallen is ook geen eenduidig antwoord te vinden. Het heeft te maken met de aard van de problematiek en wat er precies aan de hand is. De scholen vertellen mij dat het van belang is om snel in te grijpen wanneer een jongere dreigt uit te vallen. Gelijk om tafel gaan zitten met alle betrokken partijen om tot een oplossing te komen. In Emmen hebben ze bijvoorbeeld het knelpuntenprotocol, dit wordt gebruikt als het niet goed gaat met een jongere. Op de Ambelt wordt benadrukt dat ze altijd zo creatief mogelijk een oplossing proberen te zoeken. Een jongere die het niet naar zijn zin heeft kan zelfs tijdelijk gedetacheerd worden naar het reguliere onderwijs om dat te proberen. De zorgcoördinator is van mening dat je moet proberen jongeren zo kort mogelijk in het speciaal onderwijs te houden. Ook geeft hij aan dat het juist een positieve impuls kan geven wanneer je een jongere laat proberen onderwijs op een reguliere school te laten volgen. Ik ben het hier helemaal mee eens, omdat juist wanneer een jongere heel graag wil, dit goed uit kan pakken

Ook wordt er binnen de Ambelt samengewerkt met een cluster4school met een justitieel kader en kunnen leerlingen bijvoorbeeld een deel van de week naar een zorgboerderij.

Wat ik erg belangrijk vind om te onderstrepen is dat er goed geluisterd moet worden naar wat de leerling zelf wil. Je kunt honderden plannen bedenken met alle goede wil die er is, maar als een leerling het zelf niets vindt zal het niet werken. Ik denk dat het voor de school soms moeilijk is om aan de wensen van een leerling te voldoen. Vooral als de school denkt alles gedaan te hebben om een jongere te helpen en het allemaal niet werkt. Een schoolmaatschappelijk werker, kan dan beter inspelen op de

behoefden en wensen van de jongeren zelf.

Voor jongeren die uitvallen of dreigen uit te vallen door bijvoorbeeld gedragsproblematiek in het reguliere onderwijs zijn er tal van mogelijkheden. Bijvoorbeeld een programma als Op de Rails of een Reboundvoorziening. Ook voor uitvallers is er het project Herstart. Helaas zijn deze programma's niet voor leerlingen met een cluster4 indicatie of een geïndiceerde stoornis. Ik denk dat een Reboundvoorziening binnen het cluster4 zou helpen om thuiszitten tegen te gaan. Op de Ambelt is er een speciale klas waar leerlingen heen kunnen als het in de klas niet goed gaat. Een Reboundvoorziening zou ook op die manier kunnen worden vormgegeven. Wanneer het niet goed gaat in de klas kan een leerling er even tussenuit. Dit geeft de klas, de docent en vooral de leerling de ruimte om op adem te komen. Rebound richt zich op motivatie- en gedragsverandering, herstel van de verhoudingen, verbetering van de leerhouding en het inhalen van onderwijsachterstanden, waar nodig ondersteund door inzet van jeugdzorg, maatschappelijk werk en/of opvoedingshulp. Een programma met deze doelstelling zou op een cluster4school niet mogen ontbreken eventueel met extra intensieve begeleiding aan de jongeren door een schoolmaatschappelijk werker of jeugdzorg.

Onderwijszorgarrangementen zijn er wel specifiek voor de groep waar het in dit onderzoek over gaat. Het enige probleem hierin is dat in Zuid-Oost Drenthe nog niet iets dergelijks is opgezet. De combinatie van intensieve hulpverlening en een vorm van onderwijs en stage om de jongeren weer te laten wennen aan onderwijs vind ik erg goed. Wat ik ook erg goed vind aan onderwijszorgarrangementen is dat er ook aandacht wordt besteed aan de thuissituatie en ouders. In de interviews met de professionals is ook naar voren gekomen dat het belangrijk is om goed te communiceren met ouders en deze bij alles te betrekken. Ik denk dat wanneer de manier van omgaan met een jongere op school en thuis op elkaar afgestemd zijn dit erg goed kan werken.

Het grootste probleem dat ik in de theorie en de praktijk tegen ben gekomen, is dat niet duidelijk is wie de regie heeft. Soms zijn er meerdere hulpverleningsinstanties betrokken bij een jongere of het gezin, maar niemand neemt de leiding. Dit kost veel tijd en soms is het dan al te laat. Hoe sneller er een oplossing komt, hoe sneller een jongere weer op school zit. In het interview met de orthopedagoge van de van der Reeschool komt duidelijk naar voren hoe belangrijk het is dat iemand de verantwoordelijkheid neemt over een jongere. Instanties werken vaak langs elkaar heen, omdat ze niet van elkaar weten wat hun taken zijn. Wanneer er een schoolmaatschappelijk werker is kan deze de rol van casemanager op zich nemen en zorgen dat iedereen doet wat hij kan en snel actie onderneemt.

Het schoolmaatschappelijk werk kan ook op andere vlakken van grote invloed zijn in het tegengaan van thuiszitten. Een schoolmaatschappelijk werker kan een brug slaan tussen de leerling, hun ouders en school. Wanneer problemen vroeg gesignaleerd worden kunnen schoolmaatschappelijk werkers daarop inspelen. Vooral als ik kijk naar scholen waar geen schoolmaatschappelijk werk is, is dit een gemiste kans. Andere medewerkers op school, zoals een teamleider, orthopedagoog, of een docent hebben vaak geen tijd om extra aandacht te besteden of het is niet hun taak. Een schoolmaatschappelijk werker kan meteen actie ondernemen door bijvoorbeeld op huisbezoek te gaan. Ook heeft deze de tijd om naar een leerling te luisteren. Dit is

vaak van groot belang. Zoals ook al eerder is aangegeven kun je van alles ondernemen, maar als de betreffende leerling er niet achterstaat, heeft het geen zin.

Het lijkt mij wel duidelijk dat geen enkele school, in het bijzonder speciaal onderwijs, zonder een schoolmaatschappelijk werker kan. Een leerling met (ernstige) gedragsproblemen kan erg veel baat hebben bij schoolmaatschappelijk werk. Dit komt duidelijk naar voren in een van de interviews met ex-thuiszitters. Dit meisje heeft regelmatig contact met een schoolmaatschappelijk werker. Deze geeft haar handvaten om haar gedrag te reguleren en zij kan haar verhaal kwijt.

De taak van een zorgcoördinator, zoals dit vormgegeven is op de Ambelt, is erg belangrijk. Deze persoon heeft kennis van bijna elke probleemleerling en heeft korte lijnen met allerlei instanties en andere scholen. Met deze contacten kan hij voor elke leerling een passende oplossing zoeken. De taak van zorgcoördinator is heel goed uitvoerbaar door een maatschappelijk werker. Dit vind ik, omdat maatschappelijk werkers er goed in zijn om problemen vanuit alle mogelijke hoeken te bekijken.

Nu ik tot de conclusie kan komen dat schoolmaatschappelijk werk veel kan betekenen in het voorkomen van thuiszitten wil ik dit in een breder perspectief plaatsen. Wat kunnen de overheid en Regionale Expertisecentra cluster4 doen om thuiszitten te voorkomen? Het is duidelijk geworden dat thuiszitters een hot item vormt in Nederland. De overheid wil dat iedereen voor wie dat haalbaar is een startkwalificatie haalt. Daar wordt veel tijd en energie ingestoken. Maar jongeren die thuiszitten, halen zo lang ze thuiszitten geen startkwalificatie.

De overheid zou meer aandacht aan de taken van het schoolmaatschappelijk werk in het voorkomen van schooluitval kunnen besteden. Ik ben van mening dat de overheid niet kan verplichten dat iedereen naar school moet zonder daarbij de juiste hulpmiddelen aan te reiken.

Instellingen zoals in dit geval Renn4, zouden meer moeten inzetten op schoolmaatschappelijk werk. De problemen die ervaren worden met betrekking tot regie in een situatie kunnen worden opgelost door een schoolmaatschappelijk werker. Deze kan vanuit de school de rol van casemanager op zich nemen.

Wanneer ik zeer kritisch naar mijn methode van onderzoek kijk, kan ik hier over zeggen dat met een grotere onderzoekspopulatie een breder beeld kon worden weergegeven. Daar tegenover staat, dat ik vind dat ik met goede voorbeelden uit de interviews duidelijk heb gesteld waar oplossingen liggen. En ik heb erachter kunnen komen waar het mis is gegaan op de cluster4school in Emmen. En het belangrijkste is dat ik een helder antwoord op de onderzoeksvraag heb kunnen vinden. Deze vraag is beantwoord met resultaten uit literatuur en praktijkonderzoek en vertoont veel overeenkomsten. De uitkomsten van dit onderzoek zijn niet breder te generaliseren dan de twee scholen die onderzocht zijn. Ik had graag meer professionals van Renn4 geïnterviewd om een breder beeld te kunnen neerzetten. Als ik kijk naar de validiteit kan ik zeggen dat ik een antwoord op de onderzoeksvraag heb kunnen geven. Een antwoord dat naar mijn mening betrouwbaar is, ondanks een kleine onderzoekspopulatie.

AANBEVELINGEN

- onderwijszorgarrangementen ontwikkelen in Zuid-Oost Drenthe;
- reboundvoorziening ontwikkelen speciaal voor cluster4;
- een persoon op school die er is voor de leerling (schoolmaatschappelijk werker);
- uitbreiden schoolmaatschappelijk werk op cluster4scholen;
- mogelijk onderwijsscholing voor maatschappelijk werkers om meer te weten over (speciaal/cluster4)onderwijs;
- luister naar wat de leerling zelf wil;
- mogelijk een onderzoek naar op hoeveel cluster4scholen dagelijks een schoolmaatschappelijk werker aanwezig is en wat de invloed hiervan is;
- mogelijk een onderzoek naar hoe andere scholen met thuiszittersproblematiek omgaan.

LITERATUUR

- Baarda, D.B. & Dr. Goede, de, M.P.M. (2001) Basisboek methoden en technieken Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van onderzoek. Groningen: Stenfert Kroese.
- Delfos, M. (2000) Kinderen en gedragsproblemen
- Garant (2005) Samen beter, beter samen. Onderwijs-zorgarrangementen in het speciaal onderwijs. Antwerpen - Apeldoorn
<http://www.nji.nl/publicaties/lcoj/Samen%20beter.pdf>
- Genugten, W. van (2008) Schoolweigering, Methodiek voor terugkeetraject voor kinderen en ouders. Maatwerk 2008, nummer 5, (p. 25).
- Helden, B. van (28-10-2008) Niet alle leerlingen kunnen tegen de druk Gelderlander
- Hoijtink, M. (2008) Jeugd en hulpverlening. Maatwerk 2008, nummer 6, (p. 20).
- Ingrado (2008) Verslag thuiszittersonderzoek Ingrado. Huizen, 2008.
- Klein Haneveld, M. (2004) Pesten, hoe kan school dit verpesten (scriptie)
- Lindenburg S. (11-03-2009) Personal Coaches helpen meisjes om op school door te zetten (p. 25) De Stentor.
- Petri, J.M. (1999) Bij haar kan ik niet leren, een onderwijsaanpak van probleemkinderen op school. Maarssen: Elsevier.
- Radema, D., P. van der Steenhoven en D. van Veen (2003). Thuiszitters in beeld. Een onderzoek naar leerplichtige kinderen met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen die (tijdelijk) geen onderwijs volgen. Utrecht: NIZW.
- Renn4 (2006-2011) Richting houvast, visie Renn4 goed cluster4 onderwijs. Groningen: Regionaal expertisecentrum Noord Nederland cluster4
<http://www.renn4.nl/richtinghouvast.pdf>
- Renn4 (2008) Leerlingen in beeld, kenmerken van leerlingen die worden aangemeld voor cluster4onderwijs. Groningen: Regionaal Expertisecentrum Noord Nederland cluster4
<http://www.renn4.nl/leerlingen%20in%20beeld%20verkort%2026012009.pdf>
- Renn4 (200...) Goed onderwijs goede zorg toekomstvisie op onderwijs voor leerlingen met een cluster4indicatie. Groningen: Regionaal expertisecentrum Noord Nederland cluster4
- Renn4 (2007) Renn4 in haar omgeving, een definitie om te komen tot een sluitende keten voor onderwijszorg Groningen: Regionaal Expertise Centra Noord Nederland Cluster4
- Rouvoet, A. (z.j.). Alle kansen voor kinderen: programma voor jeugd en gezin 2007-2011. Ministerie voor Jeugd en Gezin.
- Verhoeven, N. (2006). Wat is onderzoek?: Praktijkboek methoden en technieken voor het hoger beroepsonderwijs. Amsterdam: Uitgeverij Boom.
- VLOR-Vlaams Onderwijsraad (z.j) Onderwijskansen voor jongeren met gedrags-emotionele problemen.

Websites

- www.wecraad.nl (4-11-2008)
- www.nji.nl (28-11-2008)
- www.renn4.nl (geraadpleegd vanaf september 2008 t/m mei 2009)
- <http://www.het-poortje.nl/> (21-04-2009)
- <http://www.servicepuntsmw.nl/download/smwbroch.pdf> (9-12-2008)
- <http://www.huiselijkgeweld.nl/interventies/crisis/FamiliesFirst.html> (12-05-2009)
- <http://www.communitysupport.nl/hulpverlening/introductie.php> (12-05-2009)

Praktijkbronnen

- Mevr. Hoogendorp, orthopedagoog Renn4
- Mevr. Aalbers, schoolmaatschappelijk werker de Ambelt
- Dhr. Kroon, zorgcoördinator de Ambelt
- Mevr. Ziengs, leerplichtambtenaar gemeente Emmen
- Twee ex-thuiszitters
- Een schoolweigeraar
- Stage ervaringen

De geexternaliseerde gedragsstoornis: naar buiten gerichte, agressieve problematiek. Deze vorm komt vaker voor bij jongens. Dit heeft te maken met het hormoon testosteron.

De geïnternaliseerde gedragsstoornis: naar binnen gerichte problematiek, waarbij angst centraal staat. Deze vorm komt vaker voor bij meisjes.

Gedragsmoeilijkheden

De DSM-IV kenschetst de stoornis als:

Een zich herhalend en aanhoudend gedragspatroon waarbij de grondrechten van anderen of belangrijke bij de leeftijd horende sociale normen of regels worden overtreden.

De DSM-IV noemt vijftien gedragingen, verdeeld over vier onderwerpen, waarbij er drie of meer gedragingen moeten voorkomen en minstens een al langer dan zes maanden, wil men van een 'gedragsstoornis' spreken.

Agressie gericht op mensen en dieren, bijvoorbeeld: mishandeling, pesten, dwingen tot seksueel contact. Vernieling van eigendommen van anderen. Leugenachtigheid of diefstal, bijvoorbeeld: inbreken, stelen en liegen. Ernstige schendingen van regels, Bijvoorbeeld: weggelopen (voor langere tijd) en spijbelen.

De ICD-10 noemt geen criteria waaraan de 'gedragsstoornis' moet voldoen. De ICD-10 onderscheidt vier categorieën, namelijk: gedragsstoornis beperkt tot de context van het gezin en een niet gesocialiseerde gedragsstoornis, een combinatie van hardnekkig dissociaal en agressief gedrag met een algemene stoornis in de omgang met andere kinderen.

Een gesocialiseerde gedragsstoornis, aanhoudend dissociaal en agressief gedrag gecombineerd met een goede aansluiting bij leeftijdsgenoten. Een oppositioneel-opstandige stoornis bij kinderen, jonger dan negen of tien jaar, opvallend uitdagend, ongehoorzaam gedrag zonder ernstig dissociaal of agressief gedrag.

Stoornissen in het autistisch spectrum

Pervasieve ontwikkelingsstoornissen

Op grond van de DSM-IV zijn er verschillende pervasieve ontwikkelingsstoornissen die hieronder zijn uitgewerkt.

Autistische stoornis.

De uitingsvormen van autisme en het niveau van verstandelijk functioneren van personen met autisme kunnen zeer verschillend zijn.

Toch zijn er ook overeenkomsten: stoornissen in sociale interacties, verbale en non-

verbale communicatie en in het verbeeldingsvermogen zijn kenmerken van alle vormen van autisme. Deze stoornissen beïnvloeden het totale functioneren van een kind: Iemand met autisme ziet weinig samenhang in de hem of haar omringende zaken en kan daardoor moeilijk begrijpen wat zich in de omgeving afspeelt. Sociale interactie vormt hierbij een groot probleem.

Het is duidelijk dat door de verscheidenheid aan autistische stoornissen de begeleiding van personen met een autisme spectrum stoornis niet eenduidig is, maar dat de begeleidingsaanpak divers is.

Beschrijving van classificatiecriteria

Om de diagnose te kunnen stellen moet het kind voldoen aan een aantal kenmerken. Niet alle kenmerken hoeven van toepassing te zijn, maar hieronder staan alle kenmerken die er zijn beschreven.

- kwalitatieve tekortkomingen in de sociale interactie, zoals blijkt uit tenminste 2 van de volgende items: - duidelijke tekortkomingen in het non-verbale gedrag dat de sociale interactie reguleert: oogcontact, faciale expressie, lichaamshoudingen en gebaren,
- kwalitatieve tekortkomingen in de communicatie, zoals blijkt uit tenminste één van de volgende items: - een achterstand in de ontwikkeling van gesproken taal, of een volledig ontbreken van gesproken taal, zonder dat er sprake is van een poging om dit gebrek te compenseren door alternatieve methodes van communicatie zoals gebaren of gezichtsuitdrukkingen.
- beperkte, repetitieve en stereotiepe gedragspatronen, interesses en activiteiten, zoals blijkt uit tenminste één van de volgende items: - preoccupatie met één of meer stereotiepe en beperkte interessegebieden die in intensiteit of aard abnormaal zijn.

De volgende pervasieve ontwikkelingsstoornis betreft het syndroom van Rett. De stoornis wordt gekenmerkt door een normale ontwikkeling gedurende ten minste de eerste 6 maanden. Daarna treedt een geestelijke achteruitgang op, die hoogstwaarschijnlijk een neurologische basis heeft. De precieze aard van de neurologische aandoening is nog onbekend.

Rett-syndroom

Beschrijving van classificatiecriteria

Normale ontwikkeling gedurende tenminste de eerste zes levensmaanden.

Begin van de volgende kenmerken in de periode tussen 5 en 48 maanden:

- vertraagde groei van de schedelomtrek
- verlies van eerder verworven doelbewust gebruik van de handen, gepaard gaande met een ontwikkeling van stereotiepe handbewegingen, zoals wassen of wringen
- verlies van sociaal contact (althoewel de sociale interactie later zich toch weer ontwikkelt)
- het ontstaan van loop - of romp - coördinatie - stoornissen
- een duidelijke achterstand en tekort in de expressieve en receptieve

taalontwikkeling, samengaand met een ernstige psychomotore retardatie.

Beschrijving van classificatie criteria

Deze categorie kan gebruikt worden als er sprake is van een ernstige en pervasieve stoornis in de ontwikkeling van de wederkerigheid in sociale interacties, verbale en non-verbale communicatieve vaardigheden, of van stereotiepe gedragsinteresses en activiteiten, maar waarbij aan de criteria voor een specifieke pervasieve ontwikkelingsstoornis, schizofrenie, schizotypische persoonlijkheidsstoornis, of ontwijkende persoonlijkheidsstoornis niet kan worden voldaan
PDD-NOS (Pervasive developmental disorder not otherwise specified)

Bij kinderen met PDD-NOS ontwikkelen het sociale begrip en de sociale interactie zich zeer moeizaam. Dat maakt hen vaak onzeker en angstig. Ter voorkoming van deze angst houden zij zich graag vast aan bekende regels en patronen. In hun interesses kunnen ze zelfs rigide en dwangmatig zijn. De problemen uit zich bij een kind met PDD-NOS verschillend per leeftijd. De problemen worden groter naarmate het kind meer in de buitenwereld gaat functioneren.

Beschrijving van classificatie criteria

Een kwalitatief tekort in de sociale interactie zoals blijkt uit tenminste 2 van de volgende 4 criteria:

- een duidelijk tekort in het gebruik van non-verbale gedragingen die de sociale interactie reguleren (oogcontact, aangezichtsexpressie, lichaamshouding en gebaren)
- een onvermogen om voor de ontwikkelingsleeftijd adequate contacten met leeftijdgenoten te leggen
- een duidelijk onvermogen om plezier in andermans geluk te uiten
- een gebrek aan sociale - emotionele wederkerigheid.

Aandachtstekort stoornissen

De Aandachtstekort stoornis is een aan autisme verwante aandoening. Het probleem komt vaak voor en zorgt voor problemen voor zowel de ouders als het kind.

Het probleem ontstaat doordat het kind te weinig aandacht krijgt of doordat het denkt dat het te weinig aandacht krijgt.

De symptomen

Kinderen met een aandachtstekort stoornis zijn voortdurend rusteloos en impulsief. Enkele kenmerken van deze stoornis zijn:

- Het kind kan niet stilzitten wanneer dat nodig is, beweegt voortdurend met handen en voeten, en is snel afgeleid door prikkels uit de omgeving.
- Het kind heeft moeite om te doen wat men van hem vraagt en het maakt niet af waar het mee bezig is omdat het kind moeite heeft zijn aandacht er bij te houden.

Verder praten kinderen met een aandachtstekort stoornis vaak aan een stuk door en geven ongevraagd op alles wat er in hun omgeving gebeurt commentaar. Ze zijn vaak chaotisch en zijn van alles kwijt. Soms worden kinderen ook baldadig als ze merken dat ze niet begrepen worden. Deze eigenschap kunnen ze meenemen als ze volwassen worden.

ADHD

ADHD staat voor Attention Deficit Hyperactivity Disorder, oftewel Aandachts-Tekort-Stoornis met Hyperactiviteit.

Makkelijker te onthouden is misschien Alle Dagen Heel Druk. Maar: deze benaming klopt niet helemaal omdat niet iedereen met ADHD hyperactief of druk is!

In het Engels heeft men het vaak over ADD, dus zonder H, als men alle ADHD bedoelt, dus met en zonder hyperactiviteit.

Aandachtsproblemen

Hierbij is er sprake van vergeetachtigheid, moeite met details, je spullen kwijtraken, afgeleid raken door andere dingen, van alles tegelijk doen. Niet kunnen blijven luisteren, 'het ene oor in, het andere uit' valt hier ook onder. Maar ook komt hyperfocussen voor, het lijkt dan alsof men 'wel kan, als men maar wil'.

Impulsiviteit

Meteen dingen doen, niet eerst nadenken. Dingen 'eruit flappen', voor je beurt spreken, vreetbuien, snel relaties aangaan en weer verbreken, geld uitgeven zonder dat het nodig of verantwoord is, voordringen zonder dat men er erg in heeft.

Hyperactiviteit

Altijd een gevoel van onrust in het lijf, niet stil kunnen zitten, steeds moeten opstaan en rondwandelen, steeds friemelen met de handen of met een voorwerp, tikken met de voeten, doorpraten alsof er geen rem is. Ellenlange verhalen afsteken waarbij de luisteraar de draad allang kwijt is. Gespannen zijn en blijven, moeilijk tot rust komen. Vaak beweeglijk zijn in de slaap.

Tijdsbeleving

Ook wordt tijdsbeleving genoemd, al staat dit niet in de DSM-IV criteria.

Bij veel ADHD-ers is er namelijk een probleem met het inschatten van tijd. Je komt vaak te laat, schat de tijd die ergens voor nodig is altijd verkeerd in, altijd te kort.

Alsof de klok in je hersenen niet goed loopt. ADHD-ers komen vaak te laat! Zelfs is er onderzoek gedaan of je dit verschijnsel zou kunnen gebruiken als een van de testen op ADHD.

Bovenstaande symptomen hoeven niet altijd allemaal voor te komen. Er zijn veel verschillende soorten van ADHD